

X/6,4b

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

JESENICE IN PROBLEMATIKA ŽIVLJENSKEGA OKOLJA

II. faza raziskovalne naloge

Špes Metka

Ljubljana, december 1981

Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja

v Ljubljani

JESENICE IN PROBLEMATIKA ŽIVLJENSKEGA OKOLJA

II. faza raziskovalne naloge

SOCIALNO EKOLOŠKA ČLENITEV MESTA

Naročnik: Raziskovalna skupnost Slovenije

Nosilec:

Špes Metka

Špes Metka

Direktor:

mag. Dušan Fatur

Dušan Fatur

Ljubljana, december 1981

Avtor : ŠPES METKA
Sodelavec : ZAKOTNIK TATJANA
Programer : HESTNIK JOŽE
Izdelava kart : ANTONIČ BOŽENA
Anketiranje : študentje Filozofske fakultete
PZE za geografijo, Ljubljana

K A Z A L O

Stran

I. Teoretična izhodišča	3
II. Metodologija dela	8
III. Zgodovinski razvoj mesta	26
IV. Struktura zazidave	28
IV. Struktura gospodinjstev glede na starost in poklic ter krajevno poreklo članov gospodinjstev.	34
V. Migracijska obeležja	39
VI. Kvaliteta stanovanj glede na velikost in opremljenost	44
VII. Odnos prebivalstva do okolja	49
VIII. Povzetki raziskave	61
Viri inhliteratura	78

I. TEORETIČNA IZHODIŠČA

Druga faza raziskave Jesenic ima za cilj predstaviti nekatere elemente socialno-geografskega vrednotenja človekovega bivalnega okolja s posebnim poudarkom na razlikah, ki izhajajo iz različnih ekoloških pogojev bivanja. Socialno-ekološka ocena izraža stopnjo sprememb v človekovem okolju in temelji na opredelitvi vplivov teh sprememb na pogoje življenja in na pogoje za izpolnjevanje socialnih potreb družbe in socialnih skupin ljudi v tej družbi. Različne socialne skupine ljudi (to so skupine ljudi, ki enako reagirajo v prostoru in izvaja istovetne ali podobne zahteve v bivalnem okolju) imajo različne kriterije pri tem ocenjevanju, odvisno od socialno-ekonomske in demografske strukture prebivalstva, od zdravstvenega stanja, od kulturnih in stanovanjskih zahtev, od stopnje zadovoljevanja materialnih in duhovnih potreb, od estetskega ocenjevanja okolja. Poleg ekološkega in ekonomskega vrednotenja škodljivih učinkov raznovrstnih človekovih dejavnosti na življenjsko okolje, pomeni socialna ocena v bistvu nadaljevanje prvih dveh - v ospredje pa postavlja človeka, oziroma skupine ljudi ter njihove reakcije v življenjskem okolju z različnimi ekološkimi značilnostmi. Socialne posledice negativnih vplivov se časovno pojavljajo na treh nivojih:

- neposredne, kratkotrajne;
- postopne, dalj časa trajajoče, njihovi učinki so lahko vidni šele po določenem času;
- daljnosežne, ki šele čez nekaj časa pokažejo svoje učinke in predvsem negativne vplive na razvoj gospodarstva (lo, str. 21).

V literaturi se vse pogosteje pojavlja, da raziskave, ki so namenjene proučevanju različne socialno-geografske strukture prebivalstva v življenjskem okolju z neenakimi ekološkimi karakteristikami imenujemo "socialna ekologija". Tovrstne raziskave nakazujejo predvsem notranjo diferenciacijo mest.

Socialna ekologija (Human ecology) se je v preteklosti pojavljala v precej drugačni vlogi. Pod vplivom teorije o evoluciji se je, posebno v prvih dvajsetih letih našega stoletja, mnogim zdelo, da se "borba za obstanek" kot princip selekcije v razvoju vrste, more prenesti tudi na področje družbenih ved, posebno v proučevanje mestnih aglomeracij v času industrializacije. Podobno, kot je v biologiji pojem "ekologija" povezan z odnosi med organizmi in njihovim okoljem, se je začelo uveljavljati, da je osnovna naloga socialne ekologije proučevanje prostorskih in časovnih odnosov načina življenja, ki v veliki meri nastajajao pod vplivom selektivnih, distributivnih in adaptivnih sil njihovega okolja. Socialna ekologija je tako v tem času pomenila znanstveno vejo, ki raziskuje tiste oblike prostorskega sistema in delitve družbe, ki so nastali kot rezultat "socialne tekme" (borbe za uspeh v družbi). Socialna ekologija je kasneje, posebno v zadnjih petnajstih letih, temeljito zamenjala prvotno usmeritev in danes predstavlja vse bolj raziskave oblik in razvoja človekovih skupnosti, oziroma različnih socialnih skupin, ali družbenih odnosov znotraj omenjenih prostorskih enot (najpogosteje je to oblikovanje con in notranja diferenciacija mest) (1, str. 38). Bistvo ekološkega pristopa pri proučevanju prostorske strukture mesta je v tem, da ekologi smatrajo, da prostorska struktura mesta nastaja z ekološkimi procesi (osnovni ekološki procesi so: koncentracija, centralizacija, decentralizacija, segregacija...), na katere delujejo razni faktorji (2, str. 40).

Raziskava temelji na izhodišču, da degradacijo našega življenjskega okolja na povzročajo le onesnažen zrak in voda, poškodovana naravna vegetacija, ampak tudi neenakosti v bivalnem okolju, ki so ozko povezane z neustrezno zgradbeno in socialno-ekonomsko strukturo prebivalstva. Bivalno okolje je namreč odraz aktivnosti različnih socialnih skupin, ki niso le nosilci osnovnih življenjskih funkcij (delo, bivanje, oskrba, potrošnja, izobraževanje, odmori, potovanje, komuniciranje, informiranost) ampak tudi nosilci prostorskih procesov. (3).

Razvoj mesta in širjenje urbanizacije ne pomeni samo fizično rast, ampak sproži številne prostorske, družbene, ekonomske in socialne premike, ki včasih vodijo h koncentraciji prebivalstva, drugje zopet k razseljevanju. Povojno obdobje pozna v prvi meri proces oddaljevanja sfere bivanja od sfere dela. V te horizontalne premike pa je vključen le del prebivalstva, ki je ekonomsko dovolj močan, da sproži takšne prostorske premike. Običajno velja pravilo, da je horizontalni (prostorski) premik nadaljevanje ali posledica vertikalnega (ekonomskega). Različni deli mesta postanejo bolj oziroma manj privlačni za bivanje. Privlačnost bivalnega okolja je zelo elastičen pojem. Bivalno okolje, ki je za določeno socialno skupino nepriljubeno in neprimerno za bivanje, je lahko za drugo socialno skupino sprejemljivo že ob manjših spremembah, ali celo brez njih. Ker pa je v teh primerih praviloma nizka cena stanovanja privlači stanovalce z nižjimi dohodki, to bivalno okolje ne doživi potrebnih izboljšav (adaptacij), njegova vrednost in zunanji izgled pa se le še slabšata. Takšno bivalno okolje sestavljajo na eni strani zgradbe, ki so zrasle skupaj z bližnjimi industrijskimi objekti v začetni fazi industrializacije, na drugi strani pa nudijo tudi ožja središča predvsem starejših mest zelo slabe bivalne pogoje. Če lahko v zadnjih letih opažamo vse bolj prisotno težnjo po revitalizaciji in obnovi starih mestnih središč, pa na drugi strani ostajajo mestni deli v neposredni bližini industrijskih objektov še nadalje kot območja koncentracije tistih socialnih skupin prebivalstva, ki kažejo najmanj zahtev po izboljšanju bivalnega okolja.

Študij ustrezne literature nam je pokazal, da je socialna ekologija zelo različno interpretirana na eni strani v zahodno-evropski in ameriški literaturi, kjer ugotavljajo, da imajo neenakosti med posameznimi mestnimi deli razredni značaj in se v mnogih mestih iz leta v leto le še stopnjujejo. Tam velja pravilo, da je v mestni del slabše kvalitete

razmeroma lahko priti, iz njega pa se zelo težko preseliš. V Angliji so vključili 29 parametrov, ki najboljše ilustrirajo kvaliteto bivalnega okolja, prikazali heterogenosti med posameznimi mestnimi deli izbranih mest. Med zbranimi informacijami so tudi podatki: o opremljenosti in kvaliteti stanovanj, gostoti prebivalstva, nekateri osnovni demografski podatki, kvantiteti in kvaliteti zdravstvenih in socialnih uslug, šolski in vzgojno-varstveni infrastrukturi, število študentov, štipendistov in tako dalje. Rezultati raziskav kažejo na to, da so prav mestna jedra, posebno večjih industrijskih mest tista, kjer se človek najslabše počuti, kjer je kvaliteta bivanja najslabša. Tam je največ slabo opremljenih, prenaseljenih stanovanj, visok delež nepopolnih družin.

V študijah strokovnjakov vzhodno evropskih držav pa je zaslediti, da je naloga socialne ekologije le pri ocenjevanju socialnih omejevanj za izbor optimalnih ekonomskih variant: izguba delovnih dni zaradi obolelosti kot posledice onesnaženega zraka ali vode, kot osnova za omejevanje mestnih con z različnimi sanitarno-higienskimi in estetskimi pogoji, izguba časa za potovanje do območij, kjer je mogoča rekreacija in razvedrilo (5 in 10). Osnovna razlika je v tem, da sovjetski geografi in za njimi tudi ostali geografi vzhodnoevropskih dežel ne priznavajo pojma - socialne skupine - kakor tudi ne s tem povezane prisotnosti razlik v kvaliteti bivalnega okolja.

Nekatere raziskave (Pak) so pokazale na to, da se heterogenost kvalitete bivalnega okolja stopnjuje tudi na primeru slovenskih mest, sledimo lahko zelo hitrim spremembam, ko se s pospešeno družbeno in individualno gradnjo vedno več ljudi seli iz mesta in s tem še potencirajo stagnacijo ali celo nazadovanje nekaterih mestnih delov, kjer ostajajo ali pa tja prihajajo skupine ljudi, ki nimajo finančnih možnosti, niti interesov za inovacije v tem okolju. Neenakosti v sferi bivanja imajo velik vpliv na življenje, vendar

pa je potrebno poudariti, da te neenakosti v naši družbi nima-
jo razrednega značaja. Ravno tako se pri raziskavah na primeru
naših mest kaže, da zaradi pomanjkanja stanovanj, pa tudi oko-
rele miselnosti in odpora do selitev ni nujna vzročna poveza-
nost med vertikalnimi in horizontalnimi premiki v krajšem
časovnem razmaku. Iz tega izhaja tudi, da diferenciacija
znotraj naših mest ne kaže ostrih razmejitev, kar pa je po
drugi strani pozitiven pojav, če je povezan s sanacijo in s
tem povezano revitalizacijo mestnih delov slabše kvalitete.

II. METODOLOGIJA DELA

Izmed večjega števila metod za zbiranje podatkov o socialno-ekoloških karakteristikah določenih območij smo se poslužili treh:

- A. zbiranje informacij iz dosegljivih že zbranih podatkov, ki jih zbirajo posamezne specializirane inštitucije
- B. kartiranje stanovanjskega fonda
- C. anketiranje gospodinjstev.

Ad.A V to skupino informacij sodijo demografski podatki iz statističnih popisov ter podatki o številu starosti pri opremljenosti stanovanj.

Ad.B Kartiranje stanovanjskih zgradb smo izvedli s pomočjo topografskih kart v merilu 1 : 5000 z vrisanimi ulicami in hišnimi številkami ter z dodatno anketo za vsako stanovanjsko zgradbo. V nadaljevanju navajamo karakteristike posameznih stanovanjskih zgradb v katerih živijo anketirana gospodinjstva s tem, da so pri vsakem razredu posameznih elementov v oklepaju navedeni še odstotki gospodinjstev v posameznih tipih stanovanjskih zgradb celotnega vzorca (za Jesenice).

1. Vrsta hiše:

- večstanovanjska hiše ali bloki (67,0%)
- enodružinske hiše vilskega tipa (5,1%)
- nizke, pritlične enodružinske hiše (12,4%)
- ostalo (9,0%)
- lesene barake (3,3%)
- zidane barake (3,2%)

2. Število nadstropij:

- pritlične (30,7%)
- enonadstropne (47,2%)
- dvonadstropne (8,8%)
- 3 - 5 nadstropne (8,1%)
- nad 6 nadstropne (5,1%)

3. Število stanovanj v zgradbi:

- 1-4 stanovanja (63,6%)
- 5-10 stanovanj (13,9%)
- 11-20 stanovanj (10,9%)
- nad 21 stanovanj (9,8%)

4. Starost hiše:

- zgrajena pred letom 1918 (19,0%)
- zgrajena med letom 1919 in 1945 (32,8%)
- zgrajena med letom 1946 in 1960 (24,0%)
- zgrajena po letu 1961 (24,2%)

5. Zunanji izgled hiše:

- brezvidnih znakov adaptacij (69,9%)
- propadajoča (3,0%)
- delne zunanje adaptacije (27,0%)

6. Osnovne karakteristike mikrookolja:

- strnjena (blokovna)gradnja (14,1%)
- stavbe v vrtu (44,7%)
- okoli stavbe je dvorišče ali parkirišče (38,2%)
- ostalo (2,9%)

7. Okolica:

- bližina industrijskih objektov (43,0%)
- bližina poslovnih in obrtnih zgradb (18,6%)
- v zgradbi so še prostori z nestanovanjskimi funkcijami (6,6%)
- izključno bivalno okolje (30,3%)

Ad.C Z anketiranjem gospodinjestev smo dobili podatke za 1414 le-teh, kar je 20% vseh gospodinjestev Jesenic ob popisu 31. marca 1981.

Tudi tu so v oklepaju navedeni še odstotki za vsak razred od celotnega vzorca.

11 Število članov anketiranih gospodinjstev:

- 1 član (13,9%)
- 2 član (24,4%)
- 3 član (26,0%)
- 4 član (24,7%)
- 5 član (7,4%)
- 6 član (2,2%)
- 7 član (0,8%)
- 8 član (0,4%)
- več kot 8 (0,2%)

2. Starostna struktura gospodinjstev (po M.Klemenčiču,7)

- mlade družine (zakonca mlajša od 30 let) (19,0%),
- gospodinjstva s srednjo (30-50 let) in mlado generacijo (31,5%)
- gospodinjstva s srednjo generacijo (4,0%)
- gospodinjstva s srednjo in staro (nad 50 let) generacijo (8,4%)
- gospodinjstva z vsemi tremi generacijami (9,6%)
- stara gospodinjstva (vsi člani starejši od 50 let) (16,6%)
- ostarela (vsi člani starejši od 70 let) (10,9%).

3. Poklicna struktura gospodinjstev:

- delavska (38,3%)
- uslužbenska (10,1%)
- obrtniki (svobodni poklici) (0,4%)
- upokojenci (21,3%)
- gospodinje (3,2%)
- delavsko-uslužbenska (10,2%)
- delavsko-obrtniška (1,6%)
- delavsko-upokojenska (8,4%)
- delavsko-uslužbensko-upokojenska (1,4%)
- obrtniško-uslužbenska (0,8%)
- uslužbensko-upokojenska (3,5%)

4. Kraj zaposlitve odraslih članov gospodinjstev:

- Jesenice (53,0%)
- ostali kraji občine Jesenice (1,7%)
- kraji v sosednjih občinah (1,8%)
- ni zaposlen (25,0%)
- Jesenice - ostali kraji občine Jesenice (5,0%)
- Jesenice - kraji v sosednji občini (9,2%)
- Jesenice - ostalo

5. Čas bivanja v stanovanju:

- manj kot dve leti (8,8%)
- 3 - 5 let (13,8%)
- 6 - 10 let (13,1%)
- nad 11 let (64,3%)

6. Čas bivanja na Jesenicah in bližnji okolici predno so se priselili v to stanovanje:

- manj kot dve leti (6,3%)
- 3 - 6 let (11,0%)
- 7 - 10 let (8,9%)
- nad 11 let (49,2%)
- ne (24,5%)

7. Poreklo prebivalcev anketiranih gospodinjstev:

- rojeni na Jesenicah (26,6%)
- priselili iz podeželja jeseniške občine (4,9%)
- priselili iz drugih mest SRS (10,5%)
- priselili iz podeželja SRS (18,4%)
- priselili iz mest ostalih republik (6,3%)
- priselili iz podeželja ostalih republik (13,1%)
- rojeni na Jesenicah - priselili iz podeželja (1,4%)
 - ostali kraji SRS (9,1%)

(ostale kombinacije ne presegajo vrednosti 0,8%)

8. Vzrok za priselitve na Jesenice:

- zaposlitev (42,6%)
- stanovanje (14,5%)
- šolanje (0,6%)
- ostalo (15,6%)
- avtohtoni (26,6%)

9. Vzrok za priselitev v sedanje stanovanje:

- našli stanovanje s posredovanjem znancev (3,1%)
- našli stanovanje preko oglasov (0,5%)
- našli stanovanje sami (4,4%)
- dobili stanovanje od delovne organizacije (28,0%)
- dobili stanovanje od stanovanjske skupnosti (2,6%)
- dobili stanovanje od občine (solidarnostno) (7,7%)
- kupili stanovanje (7,7%)
- zidali novo hišo (25,2%)
- dozidali ali adaptirali (1,4%)
- zamenjali stanovanje (1,3%)
- ostalo (17,4%)

10. Ali se je kdo iz družine odselil:

- da (34,4%)
- ne (65,6%)

11. Vzrok za odselitev:

- prenaseljenost (2,6%)
- poroka (26,6%)
- slabo stanovanje (0,6%)
- neprimerno bivalno okolje (0,2%)
- zaposlitev v drugem kraju (2,1%)
- ostalo (2,5%)
- ni pojava (65,5%)

12. Kam so se odselili člani družine:

- drugi del Jesenic (15,9%)
- okolica (v okviru jeseniške občine) (4,3%)
- ostali kraji SRS (10,2%)
- ostali kraji SFRJ (4,1%)
- ni pojava (65,5%)

13. Kam so se odselili prejšnji stanovalci:

- drugi del Jesenic (17,8%)
- okolica (v okviru jeseniške občine) (4,2%)
- ostali kraji SRS (5,2%)
- ostali kraji SFRJ (7,8%)
- ni pojava (65,1%)

14. Vzrok za odselitev prejšnjih stanovalcev:

- slabo stanovanje (7,8%)
- slabo bivalno okolje (1,5%)
- zidali oziroma kupili stanovanje (10,2%)
- ostalo (15,1%)
- ni pojava (65,1%)

15. Poklicna struktura odseljenih prejšnjih stanovalcev:

- sezonski delavci (0,4%)
- nekvalificirani (11,1%)
- kvalificirani oziroma srednja izobrazba (12,2%)
- visoka, višja izobrazba (1,9%)
- upokojenci (5,2%)
- ne vedo (3,8%)
- ni pojava (65,1%)

16. Število sob v stanovanju:

- 1 soba (23,0%)
- 2 sobi (44,4%)
- 3 sobe (20,3%)
- 4 sobe (7,7%)
- več kot 4 sobe (4,7%)

17. Površina stanovanja:

- do 20 m² (5,7%)
- 21 - 40 m² (25,9%)
- 41 - 60 m² (38,5%)
- 61 - 80 m² (18,2%)
- 81 - 100 m² (7,9%)
- nad 100 m² (3,8%)

18. Opremljenost stanovanj:

- a) vodovod: v stanovanju (95,9%)
 - na hodniku (3,5%)
 - na dvorišču (0,6%)
 - ni (0,1%)
- b) stranišče: v stanovanju (76,3%)
 - na hodniku (14,6%)
 - na dvorišču (9,1%)
- c) kopalnica: v stanovanju (70,0%)
 - na hodniku (1,7%)
 - na dvorišču (0,3%)
 - ni pojava (28,1%)

19. Priključitev na toplovod:

- da (3,5%)
- ne (96,5%)

20. Način ogrevanja stanovanja:

- a) centralna ogrevanje:
 - ni pojava (73,5%)
 - premog (10,3%)
 - olje (4,4%)
 - drva (0,4%)
 - mešano (3,7%)
 - iz železarne (7,6%)

- b) električne peči
 - ne (82,1%)
 - da (17,4%)
- c) peči na trda goriva
 - ni pojava (36,3%)
 - premog (16,7%)
 - drva (2,6%)
 - premog + drva (44,5%)
- d) peči na olje
 - ne (93,6%)
 - da (6,4%)
- e) plinske peči
 - ne (98,9%)
 - da (1,1%)

21. Ali se nameravajo preseliti in kam:

- ne (80,8%)
- drugi del mesta Jesenic (12,7%)
- okolica Jesenic (N 3,5%)
- ostali kraji SRS (1,7%)
- ostali kraji SFRJ (1,3%)

22. Vzrok za željeno preselitev:

- slabo bivalno okolje (3,4%)
- neustrezno stanovanje (12,7%)
- zaposlitev (0,5%)
- ostalo (2,6%)
- ni pojava (80,7%)

23. Kdaj se nameravajo preseliti:

- ni pojava (80,7%)
- v naslednjih letih (12,6%)
- v času 3-5 let (4,2%)
- pozneje (2,5%)

24. Kako so zadovoljni z okoljem, kjer stanujejo:
- zelo zadovoljni (5,7%)
 - zadovoljni (71,7%)
 - niso zadovoljni (19,0%)
 - zelo nezadovoljni (3,1%)
25. Če jih v okolju, kjer stanujejo moti smrad, kje je njegov izvor:
- jih ne moti (75,6%)
 - v železarni (22,5%)
 - cestni in železniški promet (0,6%)
 - ostalo (1,1%)
26. V katerem delu dneva najbolj zaznajo smrad:
- zjutraj (1,4%)
 - dopoldan (1,0%)
 - popoldne (1,0%)
 - zvečer (1,4%)
 - cel dan (4,6%)
 - ni pojava (90,5%)
27. V katerem letnem času najbolj zaznajo smrad:
- pomlad (0,3%)
 - poletje (2,4%)
 - jesen (1,6%)
 - zima (2,2%)
 - vse leto (9,6%)
 - ni pojava (83,5%)
28. Če jih v okolju, kjer stanujejo moti dim, kje je njegov izvor:
- ni pojava (70,0%)
 - železarna (29,4%)
 - promet (0,2%)
 - ostalo (0,4%)

29. V katerem delu dneva najbolj zaznajo dim:

- zjutraj (1,7%)
- dopoldne (1,4%)
- popoldne (1,5%)
- zvečer (1,2%)
- ponoči (0,4%)
- cel dan (4,9%)
- ni pojava (88,8%)

30. V katerem letnem času najbolj zaznajo dim:

- pomladi (0,3%)
- poletje (2,4%)
- jesen (2,8%)
- zima (3,2%)
- vse leto (12,7%)
- ni pojava (78,2%)

31. Če jih v okolju, kjer stanujejo motijo saje, kje je njihov izvor:

- ni pojava (75,8%)
- železarna (24,1%)
- promet (0,2%)

32. V katerem delu dneva najbolj zaznajo saje:

- zjutraj (1,2%)
- dopoldne (0,8%)
- popoldne (0,9%)
- zvečer (0,8%)
- ponoči (0,4%)
- cel dan (5,0%)
- ni pojava (91,0%)

33. V katerem delu leta najbolj zaznajo saje:

- pomlad (0,2%)
- poletje (1,7%)
- jesen (1,5%)
- zima (2,2%)
- vse leto (10,4%)
- ni pojava (83,7%)

34. Če jih v okolju, kjer stanujejo moti prah, kje je njegov izvor:

- ni pojava (66,2%)
- železarna (33,2%)
- promet (0,6%)

35. V katerem delu dneva zaznajo prah:

- zjutraj (1,7%)
- dopoldan (2,0%)
- popoldan (1,7%)
- zvečer (1,2%)
- ponoči (0,3%)
- cel dan (6,9%)
- ni pojava (86,3%)

36. V katerem delu leta najbolj zaznajo prah:

- pomlad (0,3%)
- poletje (3,3%)
- jesen (2,2%)
- zima (3,6%)
- vse leto (14,8%)
- ni pojava (75,5%)

37. Kako slab zrak vpliva na zdravje ljudi:

- težave z dihali (21,8%)
- kožne bolezni (0,7%)
- ostalo (2,5%)
- ni pojava (74,9%)

38. Kako slab zrak vpliva na rastlinski svet:

- slabši prirast (15,9%)
- ožgani listi (2,9%)
- ostalo (2,9%)
- ni pojava (78,3%)

39. Kaj bi bilo po njihovem mnenju potrebno spremeniti, da bi postalo bivalno okolje kvalitetnejše:

- sanacija (10,2%)
- revitalizacija (0,1%)
- sprememba socialne strukture prebivalstva (1,1%)
- čistilne naprave (37,8%)
- ostalo (individualni primeri) (22,3%)
- zadovoljni so z okoljem (28,4%)

Pri tovrstnih raziskavah in zbiranju informacij s pomočjo anket je zelo pomembna tudi izbira vzorca, posebno še, če želimo doseči visoko reprezentativnost. Kot je bilo že omenjeno, smo na Jesenicah v vzorec zajeli 1414 gospodinjstev, s tem, da smo v izbranih ulicah anketirali vsa dostopna gospodinjstva v enodružinskih in večdružinskih hišah (do 10 gospodinjstev v stanovanjski zgradbi) ter 10% družin v več kot 10 stanovanjskih zgradbah. Ta 10% vzorec za večstanovanjske zgradbe nam je zadostoval ob spoznanju, da je socialna struktura in s tem povezano reagiranje v okolju znotraj takšnih zgradb precej homogeno.

Posebno odgovorna in zahtevna faza raziskave je izbor prostorskih enot, ki bodo vključene v raziskavo. V literaturi se pri tovrstnih raziskavah najpogosteje pojavljajo:

- ulični bloki, ki so posebno primerni za tista mesta, kjer je širjenje potekalo enakomerno po pravokotnem mestnem tlorisu,

- razdelitev mesta na kvadrate; pomanjkljivost te prostorske razdelitve je v tem, da večkrat popolnoma homogeno območje razpade na več kvadratov,
- razdelitev na statistične okoliše ali krajevne skupnosti,
- razdelitev na ulice, je zelo uporabna le v primeru, da so ulice krajše in znotraj homogenega mestnega dela, manj uporabne pa so kot prostorske enote v primeru, da so daljše in ponekod v manjših mestih zasledimo, da ena ali več glavnih ulic poteka kar skozi celo mesto.

Pri raziskavah na Jesenicah smo uporabili kombinirano metodo izbire prostorskih enot:

- A. Osnovne prostorske enote pri zbiranju podatkov na terenu (anketiranje, kartiranje) so bile ulice s tem, da smo upoštevali vse jeseniške mestne krajevne skupnosti, kar pomeni, da so bile v anketo zajeti vsi mestni deli, in ki se med seboj razlikujejo tako po fiziognomiji, kot funkcijin času izgradnje, oziroma po času, ko so se vključili v mestno območje (Plavž, Sava, Kurja vas).

Računalniške analize podatkov so na eni strani temeljile na osnovi ulic, ker pa se je izkazalo, da nekatere daljše ulice (posebno izstopata pri tem ulica T. Tomšiča, Cesta Maršala Tita) s svojim povprečjem zabrišejo notranjo diferenciacijo, smo vse zbrane podatke analizirali tudi na nivoju.

B. Mestnih kvadrantov

Mesto Jesenice smo razdelili na 100 kvadrantov velikosti 5 x 5 cm na karti 1 : 5000 ali s stranico 250 metrov na terenu (glej karto). Izhodišče za delitev mesta na kvadrate je bila os mesta, ki po drugi strani pomeni tudi glavno komunikacijsko transversalo in mesto loči na dva dela.

C. Računalniška obdelava podatkov pa nam je omogočila, da smo nekatere osnovne informacije o zgradbeni strukturi mesta in socialno-geografski strukturi prebivalstva ter njihovega reagiranja prikazali na računalniško izdelani karti tudi tako, da vsaka stanovanjska zgradba predstavlja na karti en znak. Pri stanovanjskih zgradbah z več gospodinjstvi pomeni prevladujoč razred, ki je na karti aritmetična sredina vseh razredov, ki se pojavljajo v stanovanjski zgradbi. Ta serija kart je nastala na osnovi ročnega določanja koordinat za vsako zgradbo. Celotno mesto je bilo namreč razdeljeno na kvadratno mrežo, 10 000 kvadratov s stranico 0,5 cm - na karti 1 : 5 000 (25 metrov na terenu) in se je tako praviloma vsaka zgradba pojavila v svojem kvadratu.

Ad.A. Z anketiranjem smo zajeli 37 jeseniških ulic v štirih krajevnih skupnostih.

V nadaljevanju so napisane vse ulice, s tem, da številka pred ulicami pomeni njihove šifre, ki se pojavljajo v vseh tabelah, v prilogah, kjer so analize na nivoju ulic. Številka v oklepaju pa pomeni število anketiranih gospodinjstev v ulici.

Krajevna skupnost JAVORNIK, KOROŠKA BELA, JESENICE

1. Cesta Alojza Travna (48)
2. Cesta Borisa Kidriča (44)
3. Cesta J.Finžgarja (13)
4. Cesta S.Likoviča (13)
5. Cesta Toneta Tomšiča (235)
6. Gradnikova ulica (4)
7. Kurirska pot (18)
8. Mladinska cesta (7)
9. Savska cesta (63)
10. Udarna ulica (10)
11. Ulica prvoborca (15)
12. Straža (23)

Krajevna skupnost PLAVŽ - JESENICE

13. Cesta Maršala Tita (194)
14. Log I. Krivca (24)
15. Spodnji Plavž (19)
16. Zgornji Plavž (24)

Krajevna skupnost PODMEŽAKLJA

17. Cesta 1. maja (245)
18. Čopova ulica (13)
19. Janševa ulica (7)
20. Medvedova ulica (21)
21. Mencingerjeva (11)
22. Ulica F. Jerala (6)

Krajevna skupnost JESENICE

23. Aljaževa ulica (36)
24. Cesta železarjev (95)
25. Delavska ulica (23)
26. Gregorčičeva ulica (22)
27. Industrijska ulica (14)
28. Trg Toneta Čufarja (4)
29. Ukova (19)
30. Ulica bratov Rupar (6)
31. Ulica Cankarjevega bataljona (13)
32. Ulica F. Benedičiča (24)
33. Ulica G. Štravsca (8)
34. Ulica V. Kejzanja (54)

Krajevna skupnost JAVORNIK (II)

35. Strelska ulica (12)
36. Ulica O. Novaka (6)
37. Ulica Srečka Kosovela (21)

Ad.B Kvadranti so druga prostorska enota na osnovi katerih so bili analizirani vsi zbrani podatki za stanovanjske zgradbe in gospodinjstva. Velikost teh kvadrantov (250 x 250 metrov) nam omogoča, da boljše sledimo notranji diferenciaciji mesta, kot je to primer pri ulicah.

Iz karte in tabel v prilogi je razvidno, da so raziskana anketirana območja v 56 kvadrantih od skupno 100, kolikor jih je na območju mesta. Vendar pa je potrebno ob tem pripomniti, da večji delež neraziskanih kvadrantov zavzema neposeljene površine, 15 kvadrantov pa odpade na območja z nestanovanjskimi funkcijami (železarna, gradbeno podjetje, skladišča, športni objekti, Izolirka).

V računalniških tabelah so kvadranti označeni tako, da prva oziroma prvi dve številki pomenita koordinato y , zadnja številka pa koordinato x (y ima vrednosti od 1-19; x pa ima vrednosti od 0-4). Koordinate so bile določene za vsako stanovanjsko zgradbo posebej in so se nato združevale znotraj kvadrantov. Zaradi lažje orientacije je potrebno opozoriti še na to, da koordinata y poteka v smeri od severozahoda proti jugovzhodu, koordinata x pa od jugozahoda proti severovzhodu.

Položaj posameznih kvadrantov je razviden iz karte, v nadaljevanju pa navajamo še podatke o tem, koliko anketiranih gospodinjstev je v posameznih kvadrantih. Prva številka označuje položaj kvadranta (s koordinatama yx), ki se ponavlja v vseh tabelah, številki v oklepaju pa pomenita absolutno število anketiranih gospodinjstev in delež od celotnega vzorca.

0 0	(3	0,2%)
0 1	(5	0,4%)
1 1	(2	0,1%)
1 4	(7	0,5%)
2 2	(29	2,1%)
2 3	(9	0,6%)
2 4	(17	1,2%)

3	3	(43	3,0%)	14	2	(37	2,6%)
4	3	(13	0,9%)	15	0	(5	0,4%)
5	3	(27	1,9%)	15	1	(2	0,1%)
6	2	(13	0,9%)	15	2	(54	3,8%)
6	3	(15	1,1%)	15	3	(10	0,7%)
7	0	(12	0,8%)	16	0	(47	3,3%)
7	2	(15	1,1%)	16	1	(11	0,8%)
8	0	(12	0,8%)	16	2	(47	3,3%)
8	1	(67	4,7%)	17	0	(28	2,0%)
8	2	(4	0,3%)	17	1	(69	4,9%)
8	3	(17	1,2%)	17	2	(20	1,4%)
9	0	(49	3,5%)	18	0	(65	4,6%)
9	1	(7	0,5%)	18	1	(44	3,1%)
9	2	(1	0,1%)	18	2	(16	1,1%)
9	3	(46	3,3%)	19	0	(15	1,1%)
10	0	(63	4,5%)	19	1	(38	2,7%)
10	2	(16	1,1%)				
10	3	(22	1,6%)				
10	4	(2	0,1%)				
11	0	(32	2,3%)				
11	1	(11	0,8%)				
11	2	(54	3,8%)				
11	3	(85	6,0%)				
11	4	(1	0,1%)				
12	0	(18	1,3%)				
12	1	(38	2,7%)				
12	2	(56	4,0%)				
12	3	(31	2,2%)				
13	0	(13	0,9%)				
13	1	(9	0,6%)				
13	2	(56	4,0%)				
13	3	(10	0,7%)				
14	0	(13	0,9%)				

V tem poglavju je potrebno omeniti še, da število zajetih gospodinjstev ter njihova prostorska razporeditev, ki je upoštevala tako razvojne faze mesta, kot njegovo fiziognomijo in funkcije, zagotavlja dovolj visoko reprezentativnost vzorca.

Raziskava ima v prvi vrsti namen poudariti razlike v kvaliteti bivanja in reagiranje prebivalstva na onesnaženost okolja. Zato so pri ostalih elementih v tekstu poudarjene le zakonitosti in posebnosti, vsi ostali podatki pa so razvidni iz tabel v prilogi.

III. ZGODOVINSKI RAZVOJ MESTA

Jesenice sodijo med mlajša slovenska mesta, saj so dobile mestno pravico šele leta 1929. Razvoj mesta pa je tesno povezan z železarstvom, ki se je že v začetni fazi industrializacije začelo razvijati na temeljih fužinarske tradicije. Vse razvojne faze železarstva se odsevajo tudi v razvoju in širitvi mesta ter pri spreminjanju njegove fiziognomije.

Prve fužine se na območju današnjih Jesenic omenjajo že v 14. stoletju, to je čas, ko so Jesenice dobile tudi trške pravice. Iz leta 1538 so poznani prvi plavži na Savi. Za razcvet železarstva pa je pomembna letnica 1868, ko je železarna kupila K.D. (kranjska industrijska družba), po tem letu je železarna napredovala, ne le pri proizvodnji, gradijo se tudi novi obrati.

Vzporedno z razvojem železarstva so se razvijale tudi Jesenice, vendar z veliko omejitvijo - pomanjkanjem prostora. Industrijsko mesto je imelo za gradnjo stanovanjskih zgradb na razpolago le široko dno Savske doline, gorska pobočja, ki obdajajo dolino so prestrma za gradnjo, le na vznožju, na prisojni strani so naselja individualnih hiš, Melik je v knjigi Rast naših mest (11,1964) zapisal: "...in če kje v Sloveniji, je gradnja stolpnic na Jesenicah zares smiselna, da ni treba iskati stavbišča predaleč od delovanja mesta in železarne."

Jesenice so lep primer zaposlitvenega centra, za katerega lahko trdimo, da se bivalno okolje oddaljuje od dñovnega mesta, da se veliko delavcev vozi na delo iz okoliških naselij, ker mesto samo s premajhnim številom stanovanj in predvsem z neprimerno kvalitetnimi stanovanji ne zadovoljuje potrebam delavcev, katerih zahteva po kvalitetnem bivalnem okolju se večajo iz leta v leto.

Jesenice so značilne po tem, da pravzaprav nimajo starega mestnega jedra, opazni so samo ostanki starega ali celo prvotnega fužinarskega naselja, raztresenega v bližini Save (18). Najstarejši in še ohranjeni del mesta je Murova v pobočju Mirce, na levem bregu Save - pod pobočjem Karavank. Prva desetletja tega stoletja so ob hitrem razvoju železarstva in pomembni gospodarski vlogi železnice so dala tudi svoj pečat razvoju mesta. V tem času se združita dve prej ločeni naselji: Sava in Jesenice v skupno mestno naselbino. Naselje Sava je obdržalo izgled industrijskega mestnega dela s številnimi delavskimi hišami in kolonijami, Jesenice pa bolj monolitnega trgovsko-obrtniškega mestnega dela. Pred drugo svetovno vojno je mesto s širitvijo proti zahodu vključilo še bivši zaselek Flavž - nad iztekom potoka Jesenice v Savo. Po vojni pa so bila k mestu priključena še naselja Podmežakla, Javornik, Koroška Bela in Kurja vas. (8,9,11)

IV. STRUKTURA ZAZIDAVE

Struktura zazidave vsakega mesta je odraz: njegove geografske lege in zunjo povezanimi možnostmi širjenja njegovega razvoja v preteklosti, gospodarske in negospodarske funkcije, ki jo ima mesto zase in za ožjo ali širšo okolico.

Jesenice imajo pri svoji strukturi zazidave dve glavni predpostavki in omejen prostor in veliko soodvisnost z razvojem železarne.

Podatki o vrstah hiš (glej tabelo 1 v prilogi) kažejo na to, da so pošštevili v ospredju večstanovanjske hiše. Ulice, kjer živi več kot 80% anketiranih gospodinjestev v večstanovanjskih hišah, pomenijo na eni strani mestno središče Jesenic (Cesta M.Tita, Cesta Želazarjev, Trg.T.Čufarja), na drugi strani pa ulice povojno blokovno gradnjo (Ul.F.Benedičiča, Ul.S.Štravsca). Druga kategorija hiš istega tipa je za slovenske razmere skopa. Največji delež teh hiš je v ulicah, ki ležijo na obrobju Jesenic (na skrajnem J.V.delu - C.A.Travnica, južno od mesta - Medvedova, SZ-Zgornji Plavž in severno od mesta del ulice T.Tomšiča). Karakteristične za mesto z dolgoletno delavsko tradicijo so nizke delavske hiše, le-teh je največ v nekdanjem mestnem delu Sava (Ukova, Industrijska ulica, Aljaževa ulica) in v nekdanjem delavskem predmestju Spodnji Plavž. Za naša industrijska mesta velja, da mnogokrat potrebujejo več delovne sile (predvsem nekvalificirane), kot jo je na voljo v mestu in njegovem migracijskem območju, zato pritegujejo priseljence iz drugih delov držav in se s tem takoj sproži problem nastanitve in mnogokrat so zato izhod v sili barake. Za Jesenice velja, da je večina teh barak še lesenih, le nekaj pa so jih tudi pozidali. Izrazito barakarska ulica je Straža, kjer je več kot 90% stanovanj v barakah in od tega kar 60%v lesenih. Barake prevladujejo med stanovanjskimi zgradbami tudi v Ulici 1.maja (med Savo in železnico), najdemo pa jih še v Spodnjem Plavžu in v Delavski ulici (v nekdanjem naselju Sava).

Že v uvodu je bilo omenjeno, da z združevanjem podatkov za ulice večkrat zabrišemo notranjodiferenciacijo mest, heterogenost pa bolj izstopi, ko so podatki zbrani na nivoju kvadrantov (glej tabelo 1A).

Tako je na primer za Ulico Toneta Tomšiča v kvadrantih 123, 132, 133, 142 še visok delež hiš vilskega tipa, v kvadrantu 172 pa že zasledimo 35% barak.

Omejitev s kvadranti omogoča tudi primerjavo strukture zazidave med posameznimi deli mesta, ki so se kot nekdanja samostojna naselja priključevali mestu.

1. Plavž, kjer v Spodnjem Plavžu prevladujejo nizke delavske hiše, v Zgornjem Plavžu so v zadnjih letih zgradili več blokov, v hribu nad bolnico pa še nekaj enodružinskih hiš vilskega tipa;
2. Staro jedro Jesenic - prevladujejo večstanovanjske hiše, na vzpetini na severnem robu mesta so enodružinske hiše;
3. Turja vas - nizke delavske hiše prehajajo proti jugu na obrobju v novejši hiše - vilskega tipa, proti železarni pa v večstanovanjske delavske hiše;
4. Sava je po zgradbeni strukturi najbolj raznolik mestni del. Med novejšimi bloki so ulice nizkih delavskih hiš in barak, na terasi iznad ceste enodružinske hiše, ob železarni pa starejše delavske večstanovanjske hiše;
5. Podmežakla in Javornik, kažeta podobno heterogenost kot Sava, le

Vse več stanovanjskih zgradb, kjer stanujejo anketirana gospodinjstva, so označene tudi na karti.R1, ki zgovorno kaže na to, da Jesenice nimajo običajne mestne zgradbene strukture, kakršne poznamo pri ostalih mestih, kjer se okoli mestnega jedra koncentrično širijo ostali mestni deli. Kot dopolnilo podatkom o vrstah hiš služijo še podatki o nadstropnosti zgradb (tabele 2 in 2 A ter karta R2). V povprečju na Jesenicah prevladujejo

enonadstropne hiše, višje stanovanjske zgradbe (več kot 6 nadstropij so le ob ulici M.Tita, nekaj več je od 3-5 nadstropnih, in 2-nadstropnih tudi v ostalih delih Jesenic. Številne nizke delavske hiše in barake so vzrok, da je kar tretjina vseh stanovanjskih zgradb kritičnih. Enaka slika kot je pri podatkih o nadstropnosti se kaže tudi pri številu stanovanj po posameznih zgradbah (tabela 3 in 3-A).

Med podatki o zgradbeni strukturi mesta imajo onformacije o starosti hiš še prav posebno težo, posebno še, če so oplemenitene s podatki o stanju oziroma zunanjem izgledu le-teh.

Največji delež starih stanovanjskih zgradb - zgrajenih pred I. svetovno vojno je okoli stare Železarne ob Cesti Železarjev je KID dala zgraditi večstanovanjske hiše za svoje železarje, za njo pa se je širila kolonija nizkih delavskih hiš. Tako še danes v Ulici Železarjev kar 96,8% gospodinjstev živi v hišah zgrajenih pred I. svetovno vojno. Podobna slika je tudi v Delavski ulici z 87% starih zgradb, v Gregorčičevi ulici jih je 72,7%, v ulici Cankarjevega bataljona 84,6%, v ulici I. Benedičiča 62,5% in v ulici G.Štravsca 71,4%. Poleg tega starega delavskega jedra Jesenic najdemo večji delež starejših stanovanjskih zgradb (zgrajena pred letom 1914) še na cesti B.Kidriča (42,9%) ter v Spodnjem Plavžu (33,3%).

V naslednjem obdobju - med obema vojnama so na Jesenicah zgradili 32% stanovanjskih zgradb današnjega stanovanjskega fonda. V tem času so pozidali del tedanjega Javornika (cesta J.Finžgarja, Gradnikova ulica, Kurirska pot, Udarna ulica, Ulica prvoborca, Strelska ulica), del Spodnjega Plavža (Log I.Krivca), precejšen del Podmežakle (Čopova, Mencingerjeva, Ulica F.Jerala), širil se je tudi obseg delavskih hiš okoli železarne (Industrijska, Trg.T.Čufarja, Ukova).

Po drugi svetovni vojni je bilo zgrajenih polovico današnjih stanovanjskih zgradb. Širjenje in dograjevanje mesta je bilo dokaj enakomerno, pomanjkanje prostora je namreč onemogočalo bliskovito ekspanzijo kakršno poznamo pri drugih slovenskih mestih. Novogradnje so bile v veliki meri na praznih parcelah med prejšnjimi stavbami, širjenje obsega mesta z novogradnjami je bilo po vojni zelo malo, med vsemi kvadranti (analize po ulicah nam tega ne pokažejo) velja to v večini le za kvadrante 70, 82, 90, 150 - to je prostor ravnine ob Savi in 123, 133, 153 - to je v strmi breg na severo-vzhodnem robu mesta ter v kvadrantih 33, 43, 53 - to je novo središče mesta z zgradbo upravno-političnih organizacij ter več blokov ob Cesti M.Tita in individualnih hiš ob cesti na Golico. V zadnjih dvajsetih letih so največ novogradenj pridobile: Ulica Toneta Tomšiča (na terasi iznad mesta), intenzivno so dograjevali ulico M.Tita, Spodnji in Zgornji Plavž ter prazne parcele nad želazarno, med starimi delavskimi hišami. (glej tabelo 4, A, karto R 4). Kakovost vseh vrst stanovanjskih zgradb je praviloma pogojena tudi z njihovo starostjo (tabela 4-B). V severozahodnem delu mesta (Plavž) so večstanovanjske delavske hiše po starosti precej raznolike, prevladujejo tiste, ki so bile zgrajene pred drugo svetovno vojno, nizke pritlične hiše so gradili vse do leta 1960, po tem letu pa se v Zgornjem Plavžu pojavijo že tudi hiše vilskega tipa. Značilno za to območje je vrsta lesenih barak v Logu I.Krivca, ki je nastala med obema vojnama.

Območje okoli Ulice M.Tita predstavlja z vrsto večstanovanjskih blokov in zgradb z upravno-oskrbnimi funkcijami tudi središče mesta. Sestava večstanovanjskih zgradb je glede na njihovo starost zelo heterogena, največ pa so jih zgradili po drugi svetovni vojni. Gradnja individualnih hiš pa se je po vojni usmerila na severno pobočje (Cesta na Golico).

Nekdanja Kurja vas - današnji mestni del, ki se razprostira na ravnici južno od Save ima v svojem razvoju dve karakteristiki: pred vojno je bilo to naselje nizkih delavskih hiš, po vojni pa se na južni rob naselja seli gradnja večstanovanjskih blokov.

Med vsemi anketiranimi mestnimi deli je najbolj heterogena območje nad železarno (nekdanje naselja Sava). Med Cesto železarjev in železniško progo (Jesenice-Ljubljana) prevladujejo večstanovanjske hiše - zgrajene pred vojno - visok je celo delež zgrajenih pred letom 1914, vendar so med njimi tudi novejši večstanovanjski bloki, nad železnico pa se poveča delež individualnih hiš, zgrajenih po drugi svetovni vojni.

Velika homogenost pa se kaže pri naselju Straža, kjer prevladujejo lesene barake, zgrajene po II.svetovni vojni - do leta 1960 in pa podaljšek Ulici Toneta Tomšiča z zidanimi barakami, ki so jih ravno tako zgradili po drugi svetovni vojni.

V mestnem delu (Javornik), ki leži med železnico in Savo prevladujejo v zgornjem delu (južno od Ceste B.Kidriča) še večstanovanjske delavske hiše zgrajene med obema vojnoma, ki nato prehajajo v nizke delavske hiše, vmes je tudi nekaj barak, ki so bile zgrajene pred II.svetovno vojno, na južnem obrobju - na ravnici ob Savi pa so tudi enodružinske hiše in bloki, zgrajeni po drugi svetovni vojni.

Pri kartiranju stanovanjskih zgradb smo na terenu tudi opisali zunanji izgled le-teh (tabela 5 in 5-A). V celoti je v mestu več kot polovica zgradb, kjer ni vidnih znakov zunanjih adaptacij, če lahko trdimo, da so zunanje adaptacije tudi odraz zadovoljstva prebivalstva v življenjskem bivalnem okolju in, da so povezane z željami in možnostmi za izboljšavami, potem je delež kartiranih stanovanjskih zgradb (27%), kjer je moč

zaslediti zunanje adaptacije, precej visok. Ulice, kjer je več kot tretjina vseh stanovanjskih zgradb adaptiranih so: (Cesta B. Kidriča, Cesta J. Finžgarja, Gradnikova ulica, Kurirska pot, Udarna ulica, Ulica prvoborca, Zgornji Plavž, Janševa ulica, Cesta železarjev, Delavska ulica, Industrijska ulica, Cesta F. Benedičiča, Strelska ulica in ulica Srečka Kosovela). 3% vseh kartiranih hiš pa lahko štejemo po zunanjem izgledu že med propadajoče. Največ jih je razumljivo v ulicah z najstarejšimi stanovanjskimi zgradbami (Cesta železarjev, Savska cesta, ulica F. Benedičiča, Delavska, Log I. Krivca). Ožje je območje teh propadajočih hiš omejeno na neposredno bližino starih obratov železarne (kvadrati 111; 113; 121 in 122).

IV. STRUKTURA GOSPODINJSTEV GLEDE NA STAROST IN POKLIC TER KRAJEVNO POREKLO ČLANOV GOSPODINJSTEV

V mnogih socialno-geografskih študijah se zakonitosti prostorskega razvoja človekovega okolja razlagajo z neenakim delovanjem različnih skupin ljudi. Človek deluje v svojih prostorsko relevantnih aktivnostih kot član dobžene skupine, ki tudi vpliva na njegovo delovanje oziroma ga usmerja (1). Prva v seriji teh skupin je prav gotovo družina gospodinjstva, ki pri reagiranju na okolje praviloma deluje kot enota in je tudi osnovni dejavnik pri preoblikovanju okolja.

Med osnovne karakteristike gospodinjstev sodijo podatki o starosti, poklicni strukturi njenih članov in ne nazadnje o velikosti oziroma številu članov družine. Delitev gospodinjstev na posamezne razrede po starosti omogoča, da se pokažejo vse posebnosti generacijske sestave (glej tabelo 7 in 7-A). Raziskave na Jesenicah so pokazale, da v celoti prevladujejo gospodinjstva, ki jih večkrat označujemo tudi z izrazom normalna: to so gospodinjstva s starši in otroci. Praviloma so to gospodinjstva, ki imajo realno največ možnosti in želja za izboljšanjem bivalnega okolja in visok delež le-teh kaže posredno tudi na kvalitetnejše bivalno okolje, seveda pa je potrebna ob tem še primerjava s poklicno sestavo.

Ulice, kjer spada več kot 35% vseh gospodinjstev v drugi razred (gospodinjstva s srednjo mlado generacijo) so: Tomšičeva ulica v prvem delu (kvadranti 123, 132, 133 in 142), kjer je tudi enak delež tročlanskih in štiričlanskih družin (kvadranta 132 in 142 vključujeta še del ceste železarjev z velikim odstotkom samskih žensk z otrokim, zato je v teh kvadrantih še zelo visok delež dvočlanskih gospodinjstev)?

- serija ulic v krajevni skupnosti Javornik (Gradnikova, Kurirska, Mladinska, Savska ulica, Strelska) (v kvadrantih 181, 190 in 191); tudi v teh ulicah z izjemo Mladinske ceste prevladujejo 4-članska gospodinjstva (glej tabelo 6 in karto R-6);

- Zgornji in Spodnji Plavž, s to razliko, da je v Spodnjem Plavžu več tročlanskih gospodinjestev, v Zgornjem Plavžu pa več štiričlanskih;
- ulice, ki teče južno od Save (nekdanja Kurja vas) (Čopova, Medvedova ulica);
- ulica M.Tita v vsej dolžini (vsi kvadranti: 33, 53, 63, 83, 93); v povprečju za celo ulico prevladujejo 4-članske družine, le, da se v spodnjem delu ulice (kvadranti 83, 93) poveča delež tročlanskih in dvočlanskih gospodinjestev s srednjo in mlado generacijo;
- ulice, ki tvorijo središče nekdanjega naselja Sava (Aljaževa, Delavska, Industrijska, ulica F.Benedičiča, ulica G.Štravsca). Razlika z ostalimi deli mesta pa je, da kar v treh od omenjenih ulicah (Aljaževa, Delavska, ulica G.Štravsca) prevladujejo družine samskih žensk z otrokom (2 članska gospodinjestva).

Druga, po številu, so mlada gospodinjestva (zakonca mlajša od 30 let). To so v glavnem družine, ki si šele ustvarjajo eksistenčno bazo in je njihovo bivalno okolje bolj odraz trenutnih možnosti, kot interesov in želja.

Prostorska razporeditev tega starostnega razreda gospodinjestev je izredno karakteristična in se drži predvidevanih zakonitosti:

- po eni strani prevladujejo v delih mesta, za katere je zgradbena struktura pokazala, da so najslabši tako po vrsti stanovanjskih zgradb, kot po njihovi starosti: Straža, nadaljevanje ulice T.Tomšiča (kvadrant 172), Cesta Borisa Kidriča, (kvadranti 182, 172), Log I.Krivca v Spodnjem Plavžu, Cesta Lmaja, Cesta Žežlezarjev, Delavska ulica, ulica F.Benedičiča in ulica G.Štravsca), V teh ulicah praviloma prevladujejo dvočlanske družine. Za Stražo je potrebno še poudariti, da spadajo vsa gospodinjestva v prva dva starostna razreda;
- po drugi strani pa najdemo stanovanja teh mladih družin še v novih večstanovanjskih hišah v Mencingerjevi ulici in ulici M.Tita (v kvadrantih 62, 63). Večinoma teh mladih gospodinjestev predstavlja le eden, največ dva člana.

Gospodinjstev s samo srednjo generacijo je najmanj, manj pa je tudi gospodinjstev, kjer živijo skupaj vse tri generacije, tudi tu ni mogoče zaslediti posebne zakonitosti po posameznih mestnih delih, saj so tovrstna gospodinjstva lahko na eni strani odraz pomanjkanja stanovanj, na drugi pa tesnejših družinskih vezi, vendar je delež te vrste gospodinjstev na Jesenicah razmeroma majhen tudi zaradi tradicionalne delavske orientacije mesta.

Posebno pozornost zaslužita zadnji dve kategoriji gospodinjstev (stara in ostarela gospodinjstva), poleg najmlajših predstavljajo tisto skupino, ki nima niti materialnih možnosti in, za razliko od mladih, niti interesa, da izboljša bivalno okolje.

Največji delež starih gospodinjstev (v povprečju nad 50 let) se pojavlja v mestnih delih, s predvojno delavsko tradicijo:

- osrednji del KS Sava (Delavska ulica, Industrijska, Ukova, ulica Cankarjevega bataljona), - stanovanjski del južno od Save: ulica 1. maja, Čopova; - del ulic v KS Javornik (cesta A. Travná, cesta B. Kidriča).

Razporeditev kraja bivanja najstarejših gospodinjstev (povprečna starost nad 70 let) je v izredno veliki soodvisnosti z ulicami s pretežno starimi stanovanjskimi zgradbami (ulica B. Kidriča, Savska cesta, Cesta 1. maja, Čopova, Aljaževa ulica, ulica Cankarjevega bataljona). Primerjava s tabelo o povprečnem številu članov v gospodinjstvu kaže, na to, da ta gospodinjstva predstavljajo v večini ostareli posamezniki.

Na Jesenicah se vseskozi kaže tesna odvisnost prebivalcev mesta od železarne, saj drugih zaposlitvenih možnosti, razen v terciarnih in kvartarnih dejavnostih, praktično ni. Odraz takšnih razmer je tudi poklicna struktura anketiranega prebivalstva. Vendar je potrebno opozoriti, da so v tabelah podatki za poklicno strukturo gospodinjstev, in ne posameznikov, ker izhaja raziskava iz že omenjenih predpostavk, da so nosilci sprememb skupine ljudi - v tem primeru gospodinjstva.

Skoraj 38% vseh anketiranih gospodinjstev je delavskih, takoj na drugem mestu z 21% pa so gospodinjstva, ki jim je edini vir dohodka pokojnina. Visok delež upokojencev kaže na dolgoletno delavsko orientacijo mesta. Pri poklicni strukturi gospodinjstev smo želeli čim boljše slediti diferenciaciji glede na vir dohodka družine, zato je prišlo do tako velikega števila razredov. Bali smo se, da bi s kategorijo prevladujoče poklicne strukture ali poklicem nosilca gospodinjstva dosegli preveliko monolitnost za celotno mesto (glej tabelo 8 in 8A).

Po deležu čistih delavskih gospodinjstev (več kot 50% vseh gospodinjstev je delavskih) izstopajo: Straža s kar 91% delavskih gospodinjstev, Log I.Krivca, Cesta 1.maja, tem pa sledijo tradicionalno železarsko-delavske ulice: Cesta železarjev, Delavska ulica, Industrijska ulica, Ulica F.Benedičiča.

Večji pa je nato odstotek gospodinjstev, kjer se pojavlja delavska poklicna struktura v kombinaciji z ostalimi, najpogosteje delavsko-uslužbenska. Analiza podatkov je pokazala, da se praviloma v istih delih mesta pojavljajo ulice z visokim odstotkom (več kot 30%) upokojencev in visokim deležem delavsko-upokojenskih gospodinjstev. Vse te ulice se grupirajo v treh mestnih delih:

- Javornik (cesta B.Kidriča - kvadranti 171, 181, cesta J. Finžgarja, cesta S.Likovica, Savska in Ulica prvoborca, ulica Srečka Kosovela)
- ulica 1.maja, Medvedova in Mencingerjeva ulica
- krajevna skupnost Sava (ulica Cankarjevega bataljona, ulica G.Štravska).

Izjemno nizek je odstotek obrtnikov, kakor tudi ostalih kombinacij, kjer se pojavlja ta poklicna struktura.

Zelo karakteristična je prostorska razporeditev uslužbenskih gospodinjstev, ki se praviloma tudi sklada z delavsko-uslužbenskimi.

V ulicah: cesta J.Finžgarja, cesta T.Tomšiča (132,133), ulica M.Tita, Aljaževa, Ukova, je več kot 15% vseh gospodinjstev uslužbenskih.

Med anketiranimi gospodinjstvi je 3,2% gospodinjstev, ki živijo sama in kjer vir dohodka za preživljanje iz ankete ni razviden.

V. MIGRACIJSKA OBELEŽJA

Jesenice veljajo za zaposlitveni kraj, ki je predvsem v zadnjih 15 letih pritegoval veliko delovne sile, predvsem z nižjo kvalifikacijsko strukturo iz podeželja, veliko pa tudi iz drugih republik Jugoslavije. Namen raziskave je bil tudi v tem, da ugotovimo kako se je visok delež alohtonega prebivalstva vključil v okolje in kako se izraža njihova prostorska razporeditev. (glej tabelo 9 in 9A).

Značilno za mesto je, da živi v anketiranih gospodinjstvih le 25% avtohtonega prebivalstva (cesta F.Finžgarja, Gradnikova, ulica F.Jerala, Aljaževa, ulica bratov Rupar, ulica O.Novaka), so ulice kjer je nad polovico prebivalstva avtohtonega. Zanimivo je, da se seznam teh ulic ujema s podatki o večjem deležu upokoencev, kar pomeni, da je mobilnost v teh območjih razmeroma majhna.

Med alohtonimi prebivalci je največ priseljencev iz podeželja - vasi Slovenije in iz podeželja ostalih republik Jugoslavije. Razlika med njimi pa je v tem, da so priseljenci iz slovenskega podeželja enakomerno razporejeni po vsem mestu: z 10-33% od vseh anketiranih po posameznih ulicah, priseljenci iz ostalih republik Jugoslavije (13,1%), pa najdemo močnejše zastopane le v nekaterih ulicah (cesta B.Kidriča, Savska, na Straži jih je kar 74% od vseh anketiranih v ulici cesta 1.maja, cesta železarjev [48% od vseh anketiranih]). Manjša razlika v prostorski razporeditvi priseljenih pa je med priseljenci iz mest Slovenije (10,5%), in drugih republik Jugoslavije (6,3%), kjer sta obe skupini enakomerneje razporejeni po mestu. Rezultati anketiranja pa opozarjajo še na eno posebnost: mesto Jesenice je pri trajnih priselitvah zelo šibko povezano s svojim zaledjem, saj je med prebivalci le 4,9% priseljencev iz podeželja jeseniške občine.

Ob visokem deležu priseljenega prebivalstva je razumljivo zelo aktualno tudi vprašanje o vzrokih za njihovo priselitev. Večini je bila možnost zaposlitve edini motiv, da so se odločili za priselitev v mesta. Podatek, da je pri ulicah, kjer je največ priseljenih iz podeželja ostalih republik Jugoslavije tudi najmočnejše zastopan odgovor, da jim je bila zaposlitev glavni vzrok za priselitev, pri ulicah, kjer je več priseljencev slovenskega podeželja in iz mest Jugoslavije pa se poveča tudi delež odgovorov, da jim je bil motiv za priselitev stanovanje, kaže na zahteve posameznih skupin prebivalstva, ki jih imajo do življenjskega okolja (glej tabelo 10 in 10-A).

Visok delež kategorije - ostalo 15,6% kaže na to, da je na priselitev alohtonega prebivalstva Jesenic vplivala še vrsta drugih elementov, zelo pogost odgovor je tudi poroka.

V literaturi se najbolj pogosto pojavlja mobilnost prebivalstva kot eden izmed najboljših pokazateljev socialno-geografske diferenciacije v mestih. Prostorska mobilnost kaže na odnos prebivalstva do dolžčenega bivalnega okolja in obenem tudi na spreminjanje socialnega in demografskega položaja.

Analiza anket za Jesenice kaže na to, da sodi mesto med labilna migracijska območja, kar pomeni, da se prebivalstvo razmeroma hitro menjuje. Poleg avtohtonega prebivalstva je le manj kot polovica anketiranih na Jesenicah že več kot 11 let, v zadnjih dveh letih se je priselilo kar 6,3% anketiranega prebivalstva, največji delež priseljenih v zadnjih dveh letih živi na Straži, v ulici 1.maja in Cesti železarjev. Podobna prvi kategoriji je tudi razporeditev priseljenih pred več kot tremi leti, le, da se poveča delež ulice M.Tita in Delavske ulice (tabela 11 in 11A).

Več kot analize priselitev v mesto pa o reagiranju prebivalstva govorijo podatki o času bivanja v stanovanju (tabela 12 in 12-A).

Pri priselitvah v stanovanje v zadnjih dveh letih so ponovno na prvih mestih ulice z najslabšo zgradbeno strukturo (Straža, cesta B.Kidriča, Log I.Krivca, Spodnji Plavž, Cesta 1.maja). To obenem tudi kaže na staro pravilo, ki velja za mesta, kjer razlike med mestnimi deli nimajo razrednega pomena, da je zamenjava prebivalstva v slabših mestnih delih zelo bitno saj ekonomskemu dvigu in izboljšanju materialnega položaja sledi prselitev iz slabega bivalnega okolja. Vendar pa je potrebno na drugi strani opozoriti še na to, da se s tovrstnimi preseelitvami samo bivalno okoljemne izboljša, saj v izpraznjena stanovanja ponovno pridejo družine, ki nimajo niti interesov, niti ekonomskih možnosti, dati v tem okolju karkoli popravili.

Pri že omenjenih ulicah ugotavljamo tudi, da je praviloma visok delež priseljenih v zadnjih 3-6 letih ekstremen primer in potrditev predvidevanjem pa je naselje Straža, kjer ne živi niti eno gospodinjstvo več kot 11 let. Manj kot 50% starih priseljencev (več kot 11 let) imajo še cesta B.Kidriča, Log I.Krivca, Cesta Želazarjev, Delavska ulica, ulica F.Benedičiča.

Med vzroki za prselitev v stanovanje, smo najpogosteje dobili odgovor, da so dobili stanovanje v najem od delovne organizacije (železarne), velik pa je tudi delež individualnih gradenj, na eni strani starih, tudi predvojnih delavskih hiš, po drugi strani pa se v zadnjih 15 letih pojavljajo tudi novogradnje ob pomoči in kreditiranju železarne. Ta parameter je v tesni soodvisnosti od vrste hiš, kjer so bila gospodinjstva zajeta v vzorec.

Najbolj zanimivi so ob tem tisti deli mesta, ki najhitreje menjajo prebivalstvo. Pokaže se, da so te ulice tudi edine, kjer se pojavlja odgovor, da so našli stanovanje s posredovanjem znancev, preko oglasov ali sami (tabela 13 in 13-A).

Med ulicami, kjer prevladujejo večstanovanjske zgradbe je največji delež najemnikov stanovanj, ki so jih dobili od železarne ali stanovanjske skupnosti, oziroma še pred tem od občine. Izjemno malo pa je pridobitev novih stanovanjskih površin z nadzidavami, dozidavami ali adaptacijami.

Med migracijska obeležja prebivalstva sodijo vsekakor tudi dnevne migracije do delovnega mesta. Za prebivalce Jesenic velja praviloma, da jih pretežna večina dela na Jesenicah, dnevne migracije izven mesta so bolj izjema kot pravilo in so usmerjene v glavnem v zaposlitvene centre sosednjih občin (Radovljica), nekaj pa tudi v sosednje kraje v okviru jese-niške občine (glej tabelo 14 in 14-A).

Z anketo smo nameravali dobiti tudi podatke o vzrokih za odselitve članov družine. Med vzroki prevladujejo odgovori, ki so običajni za vsako okolje (poroko, zaposlitev). Odselitev, ki bi bile pogojene s slabim življenjskim okoljem skoraj ni, slabo stanovanje pa je pogojevalo v celoti le osem odselitev (tabela 15 in 15-A).

Kot smo ugotavljali kraj in vzroke za odselitev prejšnjih stanovalcev, se je pokazalo, da je največ le-teh ostalo še naprej na Jesenicah. V ulicah, za katere smo ugotovili velik pretok priseljencev iz drugih republik Jugoslavije je velik tudi odstotek tistih, ki so se vrnili domov, ali pa so se preselili v druge kraje Slovenije ali tujino. Podatek o številu odseljitev po posameznih ulicah je ozko povezan s podatki o priselitvah. Največ odselitev je bilo iz ulice Borisa Kidriča, cesta F. Finžgarja, Savska, Cesta 1. maja, Cesta železarjev, Delavska in seveda daleč največ iz Straže in Loga I. Krivca. (tabela 16 in 16-A).

Med vzroki za odselitve prejšnjih stanovalcev, je na prvem mestu slabo stanovanje. Najbolj izrazito se ta kategorija pokaže ~~ponovno~~ v ulicah: ulica B.Kidriča, Savska, Straža, Log I.Krivca, Cesta 1.maja, Cesta železarjev in Delavska ulica. Na slabo življenjsko okolje anketirani tudi tu niso pomislili in je zato ta odgovor bolj naključen, kot pravilo. (glej tabelo 17 in 17-A).

Ponoven dokaz o tesni povezanosti med vertikalno in horizontalno mobilnostjo je tudi podatek, da so med odseljenimi prevladovali kvalificirani delavci oziroma prebivalci s srednjo izobrazbo. Vendar se tudi tu pokažejo razlike med posameznimi deli mesta. Savska ulica, Straža, Log I.Krivca, Cesta 1.maja in Cesta železarjev so ulice, kjer so med prejšnjimi stanovalci prevladovali nekvalificirani delavci. Ulica V.Kejžarja in Cesta 1.maja pa izstopata po tem, da je bil med odseljenimi visok delež kvalificiranih delavcev ter prebivalcev s srednjo in višjo izobrazbo (tabela 18 in 18-A).

VI. KVALITETA STANOVANJ GLEDE NA VELIKOST IN OPREMLJENOST

Za velikost stanovanj smo z anketiranjem dobili dva podatka: o številu sob in o površini stanovanj (m^2), ki pa med seboj ne kažeta velike soddvisnosti, saj se pri starejših stanovanjskih zgradbah pojavljajo večja stanovanja z eno ali največ dvema sobama, novejše stanovanjske zgradbe pa zaradi racionalnosti nudijo stanovanja manjših površin z več sobami.

Ulice, kjer je več kot tretjina stanovanj enosobnih so istočasno tudi območja, za katera smo ugotovili, da je največ predvojnih delavskih hiš (ulica B.Kidriča, Savska, Ulica prvoborca, Ulica železarjev, Cesta 1.maja, ulica F.Bededičiča). V tej skupini ponovno izstopa Straža, kjer kar 82,6% anketiranih gospodinjstev živi v enosobnih stanovanjih, visok odstotek enosobnih stanovanj je tudi v spodnjem delu ulice T.Tomšiča v kvadrantu 172, čeprav omenjena ulica v povprečju kaže boljšo strukturo stanovanj glede na število sob. Razlika se pokaže tudi med obema ulicama, kjer je največ stanovanj v barakah: Straža in Log I.Krivca, saj je v drugi ulici večina stanovanj že dvosobnih (73,9%).

Analiza kaže na to, da je 44% vseh stanovanj dvosobnih, njihov delež pa se po posameznih ulicah giblje med 40 - 80%, z nižjim deležem od 40% izstopajo na eni strani ulice z najslabšo strukturo, z visokim deležem enosobnih stanovanj in pa ulice s pretežno individualnimi hišami, zgrajenimi v zadnjih 20-ih letih.

Razlika med Spodnjim in Zgornjim Plavžem je izredno ilustrativna. Spodnji Plavž, ki je bil v večini zgrajen med obema vojnoma ima 71,4% dvosobnih stanovanj, Zgornji, ki ima vmes tudi stanovanjske zgradbe iz povojnega časa, pa ima le še 35% dvosobnih stanovanj, toda že 40% trosobnih in 20% štirisobnih.

Večja stanovanja - 4 sobna in večja so v novejših stanovanjskih zgradbah ulice T.Tomšiča - v zgornjem delu (kvadranti 142,152, 153,162). Sicer pa se pojavljajo posamezna večja stanovanja še v nekaterih drugih ulicah z večjim deležem individualnih hiš. (glej tabelo 19 in 19-A).

Analiza o velikosti stanovanjske površine glede na stanovanjsko enoto je pokazala, da je največje število najnovejših stanovanj (0-20 m²) na Cesti 1.maja, le-ta je razporejena v kvadrantih 90 (kjer jih je kar 44,9% od vseh stanovanj), 110, 120 in 130.

Stanovanja s povprečno površino 20 - 40 m² prevladujejo na Straži (91%), več kot 30% od vseh stanovanj jih je še v ulici B.Kidriča, Savski cesti, Ulici prvoborca, Cesti železarjev, ulici Cankarjevega bataljona, Delavski ulici. Primerjava s podatki o številu sob pokaže, da v ulicah, kjer je največ enosobnih stanovanj prevladuje velikost le-teh 20-40 m.² Ponovno pa izstopa razlika med Stražo, kjer je največ stanovanj v razredu od 20-40% in drugim delom Jesenic z največjim deležem barak - Log I.Krivca, kjer pa ima kar 48% stanovanj površino 40-60m². Že omenjena razlika med Zgornjim in Spodnjim Plavžem, se tokrat pokaže v zrcalni podobi, saj ima v Spodnjem Plavžu 64% stanovanj od 40-60m² površine in le 14% od 20-40m², v Zgornjem Plavžu pa ~~ima~~ oba razreda zastopana s 30% stanovanj. 38,5% vseh stanovanj anketiranih gospodinjstev ima od 40-60m² stanovanjske površine. Tvrstna stanovanja so razporejena po vseh ulicah z 30-60%. Večji delež stanovanj s površino od 60-80m² je ponovno v zgornjem delu ulice T.Tomšiča, kjer pa je tudi 15% stanovanj v razredu od 80-100 m² in kar 6% večjih od 100 m², v Kurirski in Mladinski ulici, Aljaževi, ulici V.Kejžarja, ulici Srečka Kosovela. V Središčni ulici in ulici M.Tita, kjer je posebno v kvadrantih 43,53,63 največ večstanovanskih blokov, prevladujejo dvo in trosobna stanovanja, 48% jih je v razredu 40-60m², 32% pa med 60 in 80 m².

Velikih stanovanj, ki bi imela več kot 80 m² stanovanjske površine je na Jesenicah zelo malo, pojavijo se v nekaterih stanovanjskih hišah (ulica B.Kidriča in Cesta 1.maja) ter v redkih individualnih hišah (glej tabelo 2o in 2o-A ter karto R-2o).

Dober pokazatelj kvalitete bivalnega okolja je tudi opremljenost stanovanj. Pri tem smo upoštevali najosnovnejše elemente: vodovod, kopalnica in stranišče.

90% vseh anketiranih gospodinjstev na Jesenicah ima vodovodno napeljavo do stanovanja. Izstopajo nekatere ulice, kjer je teh stanovanj kar 100% (cesta J.Finžgarja, Gradnikova ulica, Udarna ulica, Čopova ulica, Janševa, ulica F.Jerala, ulica Gankarjevega bataljona, Strejska, O.Novaka, ulica Srečka Kosovela). Ta pregled kaže na to, da pri urejeni oskrbi z vodo prednačijo ulice v KS Javornik. Zanimiv je podatek, da sta komunalno zelo dobro opremljeni tudi Straža in Log I.Krivca, ki pri ostalih elementih bivalnega okolja izkazujeta najslabše stanje. Pri ulicah, kjer se pojavlja tudi podatek, da gospodinjstva nimajo virov pitne vode je potrebno dopolniti, da je prvi razred - označen z o, zajel tudi tiste ankete, kjer anketiranci iz različnih razlogov niso vpisali pojava. Stanovanja, kjer imajo gospodinjstva vodovod na hodniku, so v že večkrat izpostavljenih starih večstanovanjskih zgradbah v ulici B.Kidriča, Cesti 1.maja, Cesti železarjev ter v ulici M.Tita - v kvadrantu 93 in ulici T.Tomšiča v kvadrantu 113. Med najslabše opremljena stanovanja pa moramo šteti tista, kjer imajo gospodinjstva vir pitne vode na dvorišču. Med vsemi anketiranimi gospodinjstvi je teh le 8, pojavijo pa se v ulici železarjev, Ulici prvoborca, ulici V.Kejžarja (glej tabelo 2o in 2o-A). Tudi drugi element - sanitarije, kaže na dobro komunalno opremljenost nekaterih ulic v KS Javornik, kjer ima večina gospodinjstev WC v stanovanju. Med najslabše opremljenimi pa so ponovno: ulica B.Kidriča, kjer ima 50% gospodinjstev WC v stanovanju in

kar 27% na dvorišču, Straža z 91% sanitarij izven stanovanj, Log I.Krivca, kjer je 62% stranišč v stanovanju, 25% na hodniku in 8% na dvorišču, Cesta 1.maja 63% v stanovanju, 20% na hodniku in 10% na dvorišču, Ulica železarjev, kjer je WC le v 11% primerov v stanovanju, 47% na hodniku in 34% na dvorišču, Delavska s 30! na hodniku in 26% na dvorišču tudi v ulici Cankarjevega bataljona, je kar 46% gospodinjstev, ki uporabljajo WC na dvorišču (glej tabelo 21 in 21-A).

Primerjava teh podatkov s podatki o strukturi zazidave kaže na veliko soodvisnost med najstarejšimi večstanovanjskimi zgradbami na slabo komunalno opremljenostjo. Veliko boljše pa je stanje pri starejših, vendar enodružinskih hišah, kjer¹⁰ očitno prisoten večji interes za izboljšanje bivalnih pogojev.

Z anketiranjem smo ugotavljali tudi opremljenost stanovanj s kopalnicami. Med ulicami, kjer je več kot 50% stanovanj brez kopalnic so ponovno: cesta B.Kidriča, Straža, kjer še kar 95,7% anketiranih gospodinjstev brez kopalnic, Log.I.Krivca, Cesta železarjev, Delavska ulica, Trg T.Čufarja, Ulica bratov Rupar, zelo pa se temu deležu stanovanj brez kopalnic približata še Cesta 1.maja in Gregorčičeva ulica (glej tabelo 22 in 22-A).

Z združevanjem vseh treh elementov, ki karakterizirajo komunalno opremljenost stanovanj smo ugotovili, da so med vsemi ulicami Jesenic le 3, kjer imajo vsa anketirana gospodinjstva v stanovanju vodovod, WC in kopalnico (Gradnikova ulica, Udarina in ulica O.Novaka - vse v KS Javornik). Z najslabše opremljenimi stanovanji pa izstopajo: Delavska, kjer ima 87% gospodinjstev vodovod, WC in kopalnico v stanovanju, sledijo Ulica železarjev z 9,5%, Straža, kjer nima niti eno gospodinjstvo v stanovanju vseh treh elementov komunalne opremljenosti, cesta B.Kidriča s 43%, Log I.Krivca 45%, Cesta 1.maja 55%, Gregorčičeva 54%, Ulica bratov Rupar 33%.

V tabeli 23 in 23-A so posamezni kakovostni razredi opremljenosti stanovanj označeni z razredi I., II., III. in IV., razred o pa zajema tista stanovanja, ki^{der} v anketi niso bili izpolnjeni vsi podatki. Posamezni razredi so združeni po naslednjih pogojih:

I. 1 1 1

II. 1 2 1

1 2 2

2 2 2

1 2 0

III. 1 3 1

1 3 3

1 3 0

2 2 0

IV. 2 3 3

2 3 0

3 3 0

3 2 0

3 3 0

0 2 0

(kjer pomeni prva številka vodovod, druga WC in tretja kopalnica in je označeno z: 1 - v stanovanju; 2 - na hodniku; 3 - na dvorišču in 0 - ni pojava).

VII. ODNOS PREBIVALSTVA DO OKOLJA

Naslednji parameter - način ogrevanja stanovanj spada sicer še v sklop elementov, ki karakterizirajo opremljenost stanovanj, a je po drugi strani že vezni člen za poglavje, ki kaže na odnos prebivalstva do onesnaževanja okolja.

Pri ugotavljanju virov onesnaženja zraka na Jesenicah vse pre-pogosto iščemo krivca samo pri Železarni, pozabljamo pa, da je mesto samo, z ogrevanjem, posebno v zimskih mesecih izdaten vir SO_2 in dima. Iz I.faze raziskave na Jesenicah (12) povzemo, da oddaja mesto (samo z ogrevanjem) v ozračje v zimskih mesecih 278 kg SO_2 na uro, ali po podatkih Meteorološkega zavoda SRS 1700 t SO_2 letno. Te količine emitiranega SO_2 se seveda spreminjajo in so v prvi vrsti odvisne od kakovosti goriv (kolikšno ima vsebnost žvepla), intenzivnosti kurjenja in seveda števila gospodinjstev oziroma javnih ustanov, ki ogrevajo prostore. Kljub konstantnim prizadevanjem, da bi se količine emitiranih strupenih snovi v naše ozračje zmanjšale, pa se v zadnjih letih stanje le še slabša. Važno vloga igra pri tem seveda nizka kvaliteta goriv, posebno ob energetske krizi, ko je vse manj gospodinjstev, ki bi ogrevala stanovanja z mazutom ali visokokakovostnim premogom, ki vsebujejo manj žvepla kot lignit in rjavi premog - slabše kvalitete, ki ga je danes mogoče dobiti na tržišču.^x

Ob vsem tem je seveda tudi zelo aktualno vprašanje o načinu ogrevanja anketiranih stanovanj. Ob podatkih, ki smo jih dobili v Železarni (14), da so iz tovarne ogrevajo s toplo vodo tudi del mesta, je bilo seveda na prvem mestu vprašanje o tem, kolikšen del gospodinjstev se ogreva in dobiva toplo vodo iz Železarne in kje so ta gospodinjstva. Železarniški

Pri ogrevanju mesta je toplovod oziroma centralno mestno kurišče najidealnejša oblika, kjer iz visokih dimnikov emitirane strupene snovi razpršijo na večjo površino in se zmanjša njihova koncentracija.

Analiza anket je pokazala, da je na železarniški toplovod vezanih 101 ali 7,6% anketiranih gospodinjstev, od tega jih je večina - 92 iz ceste M.Tita, 8 v ulici V.Kejžarja, eno gospodinjstvo pa je še na Kurirski poti. 22,4% anketiranih gospodinjstev ima za ogrevanje stanovanj urejeno centralno kurjavo, od tega več kot polovica uporablja kot kurivo izključno premog, nekaj več kot četrtnina mazut, ostali pa drva. Največji delež stanovanj z urejenim centralnim ogrevanjem je v: Cesta J.Finžgarja - 61% na premog in 15% mešano, Cesta S.Likoviča - 30% na premog. Cesta T.Tomšiča z 24%, ki imajo centralno kurjavo na premog in 14% na mazut, cesta M.Tita, kjer je poleg 52% stanovanj, ki so priključena na toplovod še 5,6% stanovanj, ki imajo centralno kurjavo na premog, Aljaževa ulica 23% - na premog, ulica V.Kejžarja poleg toplovida je še 4% na mazut in 10% mešano, Strelska ulica - 33% centralna kurjava na premog in 16,6% mešano, Janševa - 57% centralno ogrevanje z mešanim gorivom.

Vse ostale ulice imajo nad 70% stanovanj, kjer ni centralne kurjave (tabela 24).

Po načinu ogrevanja so na drugem mestu peči na trda goriva in to 44,5% gospodinjstev, ki kurijo mešano premog in drva ter 16% samo premog. Le 6,4% vseh anketiranih gospodinjstev uporablja peči na olje, 1,1 plinske peči, ki pa jim v večini primerov služijo le kot dodaten vir ogrevanja. 17,9% gospodinjstva pa ima električne peči, ki so med vsemi načini ogrevanja najmanj škodljive okolju.

Med ulicami, kjer največ gospodinjstev (več kot 70%) uporablja za ogrevanje v glavnem peči na trda goriva (premog ali kombinirano) so: Cesta B.Kidriča - več kot 75% gospodinjstev, Kurirska pot 72%, Mladinska cesta 85%, Udarina 90%, Ulica prvoborca 71%, Straža 78%, Log I.Krivca 95%, Zgornji Plavž 85%, Cesta 1.maja 75%, Medvedova 78%, Cesta železarjev 79%, Delavska 75%, Gregorčičeva 80%, Ulica V.Kejžarja 70%, ulica Srečka Kosovela 81%.

Med osnovna vprašanja o reagiranju prebivalstva v okolju, kjer živijo sodi vsekakor zadovoljstvo z okoljem. V anketi smo z enostavnim vprašanjem, kako ste zadovoljni z okoljem, kjer živite, odgovore rangirali v štiri razrede: zelo zadovoljni, zadovoljni, nezadovoljni in zelo nezadovoljni. Vendar so ti odgovori bolj kot sami zase, zanimivi v primerjavi glede na posamezne dele mesta in strukturo prebivalstva. V celoti so ljudje z okoljem, kjer živijo zadovoljni (71,7% anketiranih), zelo zadovoljnih je le 5,7%. Omembe vreden odstotek zelo zadovoljnih z okoljem se pojavlja v Cesti T.Tomšiča (18,2%), Kurirski poti (29,4%), Zgornjem Plavžu (25%), to so obenem tudi ulice, ki so pri osebnih elementih, ki karakterizirajo bivalno okolje izkazali zelo ugodne razmere. Kategorija tistih, ki so z okoljem zadovoljni v tej analizi ne zasluži posebne pozornosti, ker je najmočnejše pastopana pri vseh ulicah in je verjetno bolj odraz neizoblikovanega odnosa do okolja in odgovor brez posebne globlje analize ali premisleka. Več pa povedo odgovori tistih, ki so z okoljem nezadovoljni ali celo zelo nezadovoljni. Več kot 20% prebivalcev je nezadovoljnih z okoljem v naslednjih ulicah: cesta B.Kidriča, Gradnikova ulica, Straža, Log.I.Krivca, Spodnji Plavž, ulica M.Tita, Cesta 1.maja, Čopova ulica, Cesta železarjev, Delavska ulica, Industrijska ulica, ulica bratov Rupar, ulica Cankarjevega bataljona, ulica F.Benedičiča, ulica Kejžarja, Strejska, O.Novaka.

Največ anketiranih, ki so bili zelo nezadovoljni z okoljem, pa je bilo na Savski cesti, cesti M.Tita, cesti 1.maja, Cesti železarjev, (tabela 25).

Pri obeh odgovorih se pojavljajo z največjo frekvenco ulice, ki so s svojo zgradbeno strukturo, opremljenostjo stanovanj, že nakazale na slabe bivalne pogoje. Ob teh odgovorih je seveda potrebno še analizirati pojave, ki prebivalca v okolju najbolj motijo (tabela 26 in 26 A). V celoti večino prebivalcev Jesenic najbolj moti onesnažen zrak in hrup. Pri prebivalcih ulic, ki sodijo v KS Javornik - Koroška Bela je skupno to, da je med elementi, ki jih najbolj motijo daleč

na prvem mestu onesnažen zrak, nato hrup. Pogosteje pa se po posameznih ulicah pojavljajo še:

- Cesta T. Tomšiča: slaba komunalna opremljenost, pogrešajo trgovino, motijo jih sosedje;
- Kurirska pot: slaba komunalna opremljenost;/
- Savska cesta: neurejena zanemarjena okolica, slaba komunalna opremljenost;
- Ulica prvoborca: slaba komunalna opremljenost;
- Straža: kar 22% anketiranih je odgovorilo, da jih motijo sosedje, pogrešajo tudi trgovino in vrtec.

Med odgovori, ki smo jih dobili v KS Plavž ne moremo najti skupnega imenovalca, saj se po ulicah zelo razlikujejo:

- Cesta Maršala Tita: prebivalce najbolj moti hrup, manj pa slab zrak ali neurejena okolica;
- Log I. Krivca: na prvem mestu je slab zrak, takoj nato pa neurejena zanemarjena okolica, bližina Mlekarne, malo pa tudi sosedje;
- Spodnji Plavž: najbolj ih moti slab zrak, nato pa neposredna bližina objektov z nestanovanjskimi funkcijami;
- Zgornji Plavž: pogrešajo izključno le boljšo komunalno opremljenost.

Za KS Podmežakla je rdeča nit v tem, da prebivalce vseh ulic najbolj moti onesnažen zrak:

- prebivalce Ceste 1. maja pa poleg tega še: slaba komunalna opremljenost, bližina Železarne, hrup, pa tudi sosedje;
- Čopova in Janševa ulica: slaba komunalna opremljenost;
- Medvedova ulica: bližina objektov z nestanovanjskimi funkcijami.

KS Sava je najbolj heterogeni del mesta tako po zgradbeni strukturi, kot po strukturi prebivalstva in vzporedno s tem tudi po njihovem odnosu do okolja. Med pojavi, ki jih motijo, se ^{naj} večkrat pojavi onesnažen zrak, preseneča pa visok odstotek odgovorov, da jih prav nič ne moti.

Poleg onesnaženega zraka je še:

- v Aljaževi ulici je med problemi na prvem mestu slaba komunalna opremljenost;
- pri Cesti Železarjev je poleg slabega zraka največ pripomb na račun sosedov, hrupa in neurejene okolice;
- ulica Cankarjevega bataljona: hrup;
- ulica F.Benedičiča: slaba komunalna opremljenost in hrup.

Praviloma se pri vseh ulicah pojavlja med pojavi, ki prebivalce v okolju najbolj motijo onesnažen zrak. V anketo so bila vključena tudi vprašanja, katerih odgovori bi bolje okarakterizirali elemente onesnaženega zraka, njihov izvor ter del dneva, oziroma leta, ko je onesnaženje zraka najbolj občutno.

Med posameznimi karakteristikami onesnaženega zraka se pojavlja: smrad, dim, saje in prah.

25% anketiranih je odgovorilo, da je pri onesnaženem zraku najbolj zaznaven smrad in večina je odgovorila, da je njegov izvor v Železarni. Med ulicami, kjer prebivalce najbolj prizadene smrad iz Železarne izstopajo: Cesta A.Travna, Cesta S.Idkoviča, Gradnikova ulica, Kurirska pot, Mladinska in Savska cesta, Ulica prvoborca, Cesta 1.maja, Čopova ulica, Ulica F.Jerala, Cesta Železarjev, Gregoričičeva, Industrijska, Ukova, ulica Cankarjevega bataljona, ulica V.Kejžarja, Strelska in ulica Srečka Kosovela. Skupno vsem naštetim ulicam je neposredna bližina železarne, saj tvorijo kar lep krog okoli železarniških objektov. Za nekatere ulice se specifično, vzroki smradu še drugje: na cesti M.Tita se prebivalci pritožujejo nad smradom, katerega izvor je v prometu v Logu I.Krivca, pa nad smradom iz Mlekarne.

Z opažanji o delu dneva oziroma leta, ko najbolj občutijo smrad in tudi ostale elemente onesnaženega zraka, smo nameravali ugotoviti zakonitosti pri višjih koncentracijah emisij, ki so praviloma povezane z meteorološkimi spremembami preko leta in z

ritmom proizvodnje ali frekvenco prometa preko dneva.

Odgovori anketiranih pa kažejo na velike razlike že znotraj posameznih ulic oziroma kvadrantov, kjer bi pričakovali večjo istovetnost odgovorov.

Pri tistih, ki jih moti smrad v okolju je največji delež odgovorov, da je ta smrad iz železarne enakomerno preko celega dne, pri ulici, kjer precej smradu povzroča promet je le-ta še posebej očit en v popoldanskem času, smrad iz Mlekarne pa še v večernih urah.

Pri razporeditvi preko leta ponovno izstopajo odgovori, da je smrad enakomeren preko celega leta, pri ulicah v neposredni bližini Železarne je več odgovorov na račun zimskih mesecev, pri mestnem delu, kjer zaznavajo smrad iz Mlekarne v poletnih mesecih enako tudi v prometno najbolj frekventiranih ulicah (tabela 27/1-3 in 27/1-3-A, karta R-27).

Pri vprašanju o onesnaženju zraka z dimom je kar 70% anketiranih prebivalcev Jesenic odgovorilo, da dima ne zaznajo, med ostalim pa so v vseh ulicah, razen v dveh izjemah ugotavljali, da je glavni vir dima v Železarni, le nekateri stanovalci na cesti B.Kidriča so povedali, da je izvor dima tudi v stanovanjskih zgradbah - ob kurjenju, dva anketirana na Cesti M.Tita pa ugotavljata, da izvira onesnaženje z dimom iz železniškega prometa. Razporeditev ulic, kjer se prebivalci najbolj pritožujejo nad dimom je skoraj istovetna z ugotovitvami o vplivu smradu (Cesta A.Travna, Cesta S.Likoviča, Gradnikova ulica, Kurirska pot, Savska cesta, Ulica prvoborca, Cesta 1.maja, Čopova, Medvedova, Ulica F.Jerala, Aljaževa, Cesta železarjev, Delavska, Gregorčičeva ulica, Industrijska ulica, Ukova, Ulica bratov Rutar, Ulica Cankarjevega bataljona, Ulica F. Benedičiča, Strelska). Pregled anketiranih gospodinjstev, kjer ugotavljajo, da jih dim ne moti po kvadrantih kaže na to, da

so ta gospodinjstva na obrobju anketiranih mestnih delov, kar pomeni - v relativno največji oddaljenosti od železarne (1,11, 14,23, 133, 153).

Tudi pri dimu so anketirani najpogosteje odgovorili, da se pojavlja preko celega dne, manjša odstopanja so pri Cesti T. Tomšiča, Cesti M.Tita in Cesti Železarjev, kjer je več anketiranih odgovorilo, da dim zaznajo v jutranjih urah.

Jeseničani ugotavljajo, da se dim pojavlja preko celega leta, nastopa pa že večji odstotek odgovorov, da je dim najmočnejši v zimskih mesecih, kar je zaradi visokega odstotka gospodinjstev, ki ogrevajo stanovanja s trdimi gorivi tudi razumljivo.

(tabele 28/1-3 in 28-A/1-3, karta R-28)

Glavni izvor saj je po mnenju prebivalcev Jesenic ponovno Železarna, zato se nad sajami pritožujejo prebivalci tistih ulic, ki leže najbliže železarniškim dimnikom, v obrobju mesta pa nastopajo ulice (Log I.Krivca, Spodnji in Zgornji Plavž, Straža), kjer saj ne zaznajo. Večina prebivalcev opazi saje preko celega dne, ne vidijo pa tudi posebne razlike med letnimi časi in so v večini prepričani, da je pojav enakomerno razporejen preko celega leta, le pri nekaterih ulicah se pojavljata med odgovori še jesen in zima. V ulicah, ki leže ob prometnih poteh (M.Tita, B.Kidriča) pa je pogost odgovor, da saje zaznajo v poletnih mesecih. (tabela 2e/1-3, 29-A/1-3, karta R-29).

Med vsemi elementi onesnaženega zraka je prah na prvem mestu, kar je za železarsko mesto tudi značilno, saj so tudi raziskave gozdarjev (15) in meteorologov pokazale, da so Jesenice izrazito prašno emisijsko območje in, da so največje poškodbe, ki so jih ugotovili na naravni vegetaciji posledica prašnih emisij, ne pa SO_2 in ostalih strupenih primesi onesnaženega ozračja, kot je to primer pri drugih industrijskih območjih v Sloveniji. Zrak, ki ima značilno rdečo barvo je že večkrat izdatno obarval bližnjo okolico Jesenic, pa tudi mesto samo,

posebno še zgradbe v neposredni bližini železarne imajo značilno rdeče obarvane fasade. Med ulice, kjer je polovica anketiranih prebivalcev odgovorila, da jih moti dim iz železarne, sodijo: Cesta A.Travna, Cesta B.Kidriča, Cesta J.Finžgarja, Gradnikova, Kurirska, Savska, Ulica prvoborca, Janševa, Medvedova, Ulica F.Jerala, Delavska, Gregorčičeva, Industrijska, Ukova, Ulica Cankarjevega bataljona, Ulica F.Benedičiča, Strelska. JV tem seznamu pogrešamo ulice, ki dajejo v resnici vtis, da so izredno pod vplivom železarniškega prahu (Ulica železarjev, Cesto 1.maja), kar pa je ponovno povezano na eni strani s strukturo stanovalcev in njihovega reagiranja v okolju, ko jim stanovanja v teh ulicah pomenijo le začasno bivališče, po drugi strani pa s slabostjo vsake raziskave, ki temelji na osnovi anketiranja prebivalstva, kjer je potrebno upoštevati s subjektivnimi ocenami anketirance in anketiranega.

Ponovno pa pri tem pregledu izstopajo ulice, ki so oddaljene od železarne (Cesta T.Tomšiča, Straža, Zgornji in Spodnji Plavž, zgornji del Ceste M.Žita), kjer je vpliv železarniškega prahu že precej omiljen. Jeseničani opažajo onesnaževanje ozračja z železarniškim prahom preko celega dne, najmočneje pa v dopoldanskih urah, enako tudi enakomerno preko celega leta (tabele 30/1-3 in 30-A/1-3, karta 30).

Onesnažen zrak ima seveda negativen vpliv na živi svet. Škoda, ki jo leta povzroča na vegetaciji je vidna, izmerljiva, možna je tudi ekonomska ocena škod, ki jih povzroča onesnažen zrak. Težje pa je ugotavljati posledice onesnaženega zraka na človeški organizem, saj je težko izločiti obolenja, ki jih povzročajo strupene primesi onesnaženega zraka. Z našo anketo smo ugotavljali tudi mnenja prebivalcev Jesenic o tem, kako onesnažen zrak vpliva na njihovo zdravje in katera obolenja jih najčešče pestijo ter kakšno škodo opažajo na rastlinah v vrtovih, parkih oziroma na vegetaciji v njihovem okolju.

75% vseh anketiranih je odgovorilo, da onesnažen zrak nima negativnih vplivov na njihovo zdravje. Med ostalimi pa je večina odgovorila, da imajo težave z dihalni in da te težave povezujejo z onesnaženjem zraka v mestu (ne na delovnem mestu). Ostali odgovori, ^{katerih} ki je skupaj le 3% pa se nanašajo na pojavljanje kožnih bolezni.

Ulice, kjer več kot 20% prebivalstva čuti vpliv onesnaženega zraka na njihovo zdravje so: Cesta A.Travna, Cesta B.Kidriča, Cesta S.Likoviča, Cesta T.Tomšiča, Kurirska pot, Savska cesta, Udarčna ulica, Ulica prvoboraa, Straža, Cesta Maršala Tita, Log I.Krivca, Spodnji Plavž, Cesta 1.maja, Janševa ulica, Medvedova ulica, Aljaževa ulica, Cesta železarjev (kjer je kar 35% prebivalcev, ki pripisujejo težave pri zdravju onesnaženemu zraku), Delavska (tudi 35% le-teh), Gregorčičeva, Trg T.Čufarja, Ukova (40%), Ulica Cankarjevega bataljona, Ulica F.Benedičiča, Ulica G.Štravsca, Ulica V.Kejžarja in Strelska ulica. Podatki kažejo na to, da je od anketiranih 37 ulic kar 26 takšnih, kjer ima več kot 20% prebivalstva težave z zdravjem in te težave pripisujejo onesnaženemu zraku. Ponovno je potrebno poudariti, da so to rezultati anket večkrat zelo subjektivnega ocenjevanja. Toda, če je po eni strani ta podatek zelo pretiran, pa po drugi strani opozarja na to, da je problem onesnaženega zraka med prebivalci Jesenic prisoten in da tudi vpliva na njihovo počutje v okolju, kjer živijo (tabela 31).

Ob teh podatkih je seveda potrebno vedeti še, katere starostne skupine prebivalstva najbolj občutijo negativne posledice onesnaženega zraka. Najpogosteje ugotavljajo težave z zdravjem najstarejše družine (obe kategoriji: stara in ostarela gospodinjstva) so sorazmerno najmočnejše zastopane), tem sledijo kategorije gospodinnstev (gospodinjstva s srednjo in mlado generacijo) in takoj za njimi še najmlajša gospodinjstva. V mestnem delu južno od Save (kvadranti 90, 100, 121) je največji delež mlajših družin (prvi dve kategoriji), ki občutijo

negativne vplive onesnaženega zraka, mlajše družine se pojavijo tudi v neposredni bližini Železarne (kvadranti 121 in 122) 132, 142, 152). Starejše kategorije družin, ki imajo težave z zdravjem pa se bolj enakomerno razporejene po vseh mestnih delih, z izjemo Spodnjega in Zgornjega Plavža ter zgornjega dela Ceste M.Tita, kjer je v celoti manj pojavov obolenj (tabela 32).

Škoda, ki jo onesnažen zrak povzroča na vegetaciji, se po mnenju Jeseničanov kaže v glavnem pri slabšem prirastu, manj pa v vidnih poškodbah (ožgani listi). (glej tabelo 33).

O odnosu prebivalstva do okolja, kjer živi, govorijo tudi želje in mnenja o tem, kaj bi se moralo v okolju spremeniti, da bi le-to ostalo primernejše za življenje. 28% anketiranih je prepričano, da živijo v optimalnih pogojih, da v okolju ni potrebno sprememb. Največ prebivalcev, ki so popolnoma zadovoljni z okoljem^{je} v Spodnjem Plavžu, Mencingerjevi ulici, Ulici O.Novaka (tabela 34). Mnogi so prepričani, da so najbolj potrebne čistilne naprave za čiščenje onesnaženega zraka iz Železarne. Ulice, kjer je večina anketiranih opozorila na čistilne naprave, se ujemajo s tistimi, kjer ljudje najbolj občutijo vplive onesnaženega zraka (Cesta A.Travna, Cesta J.Finžgarja, Gradnikova, Mladinska in Udarna, Čopova, Janševa, Ulica F.Jerala, Delavska, Ulica Cankarjevega bataljona, Ulica F.Benedičiča, Ulica S.Štravsca, Ulica V.Kejžarja, Strelska ulica). Na potrebo po sanaciji stanovanjskih zgradb in celih uličnih blokov so opozarjali prebivalci Ceste T.Tomšiča, Kurirske poti, Savske ceste, Ulice prvoborca, Straže, Ceste M.Tita, Loga I.Krivca, Ceste 1.maja, Aljaževe ulice, Ceste železarjev. Nekaterim anketiranim na Cesti T.Tomšiča, Kurirski poti, Log.I.Krivca, Cesti železarjev, Ulici Cankarjevega bataljona, se zdi, da bi bilo v njihovem bivalnem okolju potrebno spremeniti obstoječo socialno strukturo prebivalstva, opozorili pa so tudi na potrebno po revitalizaciji.

Med odgovori, ki jih vsebuje četrti razred (ostalo) pa je vrsta bolj ali manj individualnih predlogov in želja, ki ne nudijo nobene prave zakonitosti.

Odraž počutja prebivalstva v nekem okolju so tudi želje oziroma tendence po tem, da bi se iz tega okolja preselili. Med anketiranimi gospodinjstvi na Jesenicah jih je 80%, ki ne misli na preselitve. Pri teh podatkih zelo ilustrativno izstopajo na eni strani ulice, kjer bo večina gospodinjstev ostala v sedanjem stanovanju, na drugi strani pa ulice, kjer se velik odstotek gospodinjstev želi preseliti. Med prva moramo šteti: Cesto J. Finžgarja, Cesto S. Ldkovica, Gradnikovo ulico, Udarno ulico, Ulico prvoborca, Čopova, Medvedova, Ukova, Ulica O. Novaka, Ulica Srečka Kosovela (to so ulice, kjer nihče od anketiranih ne razmišlja o preselitvi). Ta podatek govori, da so to večina ulice KS Javornika, za katere so že mnoge analize v okviru te raziskave pokazale na sorazmerno dobro bivalno okolje ter Ulice z novogradnjami južno od Sava. Na drugi strani pa so med obravnavanimi ulice, od koder se kar polovica prebivalstva namerava odseliti: Straža, Log I. Krivca, Cesta železarjev. Med odseljenimi iz sedanjih stanovanj jih misli večina še naprej ostati na Jesenicah, le v drugem delu mesta ali v okolici Jesenic oziroma še vedno v okviru jeseniške občine. Na odselitve v druge kraje SRS ali SFRJ računa le 1,6% anketiranih (tabela 35).

Med vsemi anketiranimi gospodinjstvi jih 255 načrtuje preselitev in od tega je 127 družin, ki so se na Jesenice priselile iz drugih republik Jugoslavije. Od teh družin jih bo 100 ostalo na Jesenicah - le v drugi del mesta se nameravajo preseliti, deset pa jih načrtuje vrnitev, ostali pa se bodo preselili v okolico Jesenic ali druge kraje SRS.

Med avtohtonimi družinami jih načrtuje preselitev 45, od tega jih bo 27 ostala na Jesenicah, 15 pa v okolici Jesenic. Med družinami, ki načrtujejo preselitev, a večina le v okviru mesta in okolice je tudi nekaj takšnih, ki so na Jesenice prišli iz drugih krajev SRS (tabela 36).

Interesi po preselitvah so tesno povezani tudi s starostjo gospodinjestev, saj je znano, da so najbolj mobilna najmlajša gospodinjstva, z leti pa ~~je~~ interesov po preselitvah vse manj. Mnoge raziskave so pokazale, da se mobilnost v vsaj približno optimalnem stanovanjskem prostoru opravi do štiridesetega leta, nato pa pride do stagnacije. Vzrok teh tendenc je tudi, da v mestnih delih z najslabšim bivalnimi pogoji prevladujejo na eni strani zelo mlade družine, ki si šele ustvarjajo eksistenčno osnovo in stremijo k čimprejšnji odselitvi, kar pomeni težnjo k temu, da ~~je~~ časovni razmah med vertikalnim (ekonomskim) in horizontalnim (prostorskim) premikom čim krajši, na drugi strani pa najdemo v teh delih mest še stare in ostarele družine, ki nimajo niti ekonomskih možnosti, niti interesov za preselitve.

Primerjava podatkov o starostni strukturi gospodinjestev z načrtovanimi preselitvami kaže, da se bo preselilo največ mladih družin (zakonca mlajša od 30 let)-113. Od teh bo večina ostala v mestu (96) in okolici Jesenic, le štiri mlade družine pa načrtujejo preselitev v druge republike SFRJ. Na drugem mestu so gospodinjstva s srednjo in mlado generacijo - 80, od katerih ~~pa~~ večina ponovno ostala v mestu in okolici, 12 družin pa načrtuje preselitev v druge kraje SRS in 5 v druge republike SFRJ. Med višjimi starostnimi skupinami je interesov za preselitvami že zelo malo: med gospodinjestvi s srednjo generacijo jih le 7 načrtuje preselitev, med gospodinjestvi s srednjo in staro generacijo 8, med gospodinjestvi z vsemi tremi generacijami 18, med starimi 17 in med ostarelimi gospodinjestvi 7 (tabela 37). Med vzroki za nameravane preselitve je na prvem mestu neustrezno stanovanje, nekaj pa jih je še odgovorilo, da se bodo preselili zaradi slabega bivalngga okolja. Slabo bivalno okolje navajajo kot vzrok za preselitev v: Cesti M.Tita, Cesti 1.maja, Cesti železarjev, Ulici F.Benedičiča (tabela 38), 12,6% anketiranih načrtuje, da se bodo preselili v naslednjih dveh letih, 4,2% v času od treh do petih let, 2,5% pa ima dolgoročneje plane - izselitev po petih letih (tabela 39).

VIII. POVZETKI RAZISKAVE

Socialno-ekološka raziskava je opozorila na to, da se pri Jesenicah ne kaže diferenciacija mesta v tej meri, da bi lahko z gotovostjo govorili o mestnih delih, ki bi se med seboj razlikovali po strukturi zazidave, socialno-ekonomski strukturi prebivalstva, ekoloških karakteristikah, in s tem povezanim reagiranju različnih skupin prebivalstva. Takšno heterogenost je potrebno iskati v:

- Jesenice so izrazito monostrukturni industrijski center, orientiran na Železarno.
- Razvoj mesta ni poznal zgodovinskih faz, kot je to primer za mnoga ostala slovenska mesta, saj so se z razvojem železarne pričele razvijati sosednja naselja s tipičnimi delavskimi kolonijami in so se ob svojem prostorskem širjenju začela med seboj povezovati v mestno enoto, tako, da Jesenice pravzaprav nimajo tipičnega mestnega središča;
- Omejene geografske možnosti za širjenje mesta so povzročile, da se mesto ni širilo v svojo okolico, ampak, da se je znotraj dograjevalo kar še bolj poveča heterogenost mesta. Tako so v mnogih primerih med starimi večstanovanjskimi delavskimi hišami rasli po vojni bloki, individualna gradnja pa se je selila na rob že obstoječih delavskih naselij z nizkimi hišami.
- mesto je posebno po drugi svetovni vojni s pospešenim razvojem železarstva začelo pritegovati vse več delovne sile, najprej iz okoliških vasi, pozneje pa vse več tudi iz drugih republik Jugoslavije.
- Pomanjkanje stanovanj je narekovalo optimalno izkoriščanje obstoječega stanovanjskega fonda, posebno v starih večstanovanjskih delavskih hiš, povečalo pa se je število lesenih, pa tudi že zidanih barak.
- Vsa ta stanovanja so bila za mnoge interesantna zaradi svoje cenenosti, za mnoge pa so pomenila edino možnost, da so se preselili v bližino zaposlitvenega centra.

- Za vse te mestne dele z najslabšimi stanovanji je značilna velika mobilna labilnost, kar pomeni, da se družine ali posamezniki iz njih kmalu preselijo, zato tudi ni izražen interes za sanacijo in tako so iz leta v leto le še slabša, njihovo vrednost pa zmanjšuje še neposredna bližina železarniških objektov, z velikimi količinami emisij - posebno praha železovih oksidov.

V celoti sodijo Jesenice med tista slovenska mesta, kjer je sanacija nekaterih mestnih delov zelo potrebna. Vsaka sanacija pa zahteva poleg finančnih sredstev tudi dobro poznavanje razmer in to ne le strukturi zazidave, o opremljenosti stanovanj, ampak tudi o socialno-ekonomski strukturi prebivalstva, o njihovem odnosu do bivalnega okolja, o pojavih, ki jih najbolj motijo in o tem, kaj najbolj pogrešajo.

V raziskavo so bili vključeni mestni deli z dovolj visoko reprezentativnostjo, analize zbranih podatkov pa so za zelo majhne prostorske enote (ulice in kvadrante), da ne bi bila zabrisana notranja diferenciacija mesta. Raziskave na takšnem nivoju imajo v celoti bolj aplikativen značaj (v primeru sanacij). Za splošno podobo socialno-ekološke členitve mesta pa smo Jesenice razdelili na šest mestnih delov in na osnovi le-teh primerjali nekatere podatke.

Izbira teh šestih mestnih delov se na eni strani naslanja na zgodovinski razvoj mesta in na naselja, ki so se kot samostojne enote v preteklosti priključile mestu, na drugi strani pa temelji na notranji diferenciaciji, ki so jo nakazali rezultati raziskav. Te mestne dele smo dobili z združevanjem kvadrantov, ne pa ulic, ker se je pokazalo, da nekatere ulice s svojo izredno dolžino preveč zabrišejo nekatere razlike.

I. M e s t n o o b m o č j e

vključuje kvadrante 0, 1, 11, 14, 22, 23 in 24, kar pomeni Spodnji Plavž, skupaj z Logom I.Krivca ter Zgornji Plavž. 31,7% anketiranih gospodinjstev tega mestnega dela živi v večstanovanjskih zgradbah, od katerih je bilo 36% zgrajenih med obema vojnama, kar 21% pa že pred I.svetovno vojno. Karakteristične za ta mestni del so nizke delavske hiše (30%) in lesene barake (21.7%), ki so jih zgradili v glavnem med vojnama, priltične delavske hiše pa tudi v prvih petnajstih letih po drugi svetovni vojni. V celoti je v tem delu največ mladih delavskih gospodinjstev. Z višjimi starostnimi skupinami pa se izredno poveča delež upokojencev ali mešanih tipov gospodinjstev, kjer so praviloma ostale poklicne skupine v kombinaciji z upokojenci. Tudi koeficient korelacije 0,473 kaže na pomembno stopnjo povezanosti med višanjem starostnih razredov gospodinjstev in povečevanjem pestrosti poklicne strukture. Gospodinjstva tega mestnega dela kažejo veliko pestrost tudi pri njihovem krajevnem poreklu. Skoraj polovica le-teh se je priselila na Jesenice iz drugih republik SFRJ, nekaj manj je priseljenih iz drugih krajev Slovenije, posebno iz podeželjskih naselij, le 10,5% pa je avtohtonih, kar pomeni, da so vsi člani anketiranih družin rojeni na Jesenicah. Gospodinjstva, katerih člani so se priselili iz drugih republik so vsa delavska, med ostalimi pa se kaže večja raznolikost pri avtohtonih in priseljenih iz okolice Jesenic še danes najvišji odstotek upokojencev. Razporeditev gospodinjstev po posameznih vrstah stanovanjskih zgradb glede na njihovo krajevno poreklo je zelo mozaična in ne nakazuje na trend zapiranja, posebno je ta raznolikost prisotna v večstanovanjskih zgradbah. Pri najslabših stanovanjih v lesenih barakah je najvišji odstotek priseljenih, a je enakomerno porazdeljen med priseljenimi iz ostalih krajev Slovenije, predvsem iz podeželjskih naselij in priseljenimi iz drugih republik Jugoslavije.

Pri vprašanju zakaj so se priselili v to stanovanje oziroma mestni del je kar 29,4% anketiranih odgovorilo, da so si sami zgradili hiše v tem delu mesta, kar so lahko kupili poceni parcele za gradnjo, tretjina anketiranih pa je dobila stanovanje v najem od Železarne, med temi je polovica delavskih in polovica upokojenskih družin. Med ostalimi delavskimi družinami pa se med vzroki za naselitev v stanovanje najpogostejše pojavljajo odgovori, da so dobili najemniško stanovanje s posredovanjem znancev, ali pa od stanovanjske skupnosti.

Prejšnji stanovalci teh stanovanj so bili v večini kvalificirani delavci ali uslužbenci, sledijo pa jim kvalificirani delavci. Med vzroki za njihovo odseitev pa se najčešče pojavlja odgovor, da so zidali novo hišo oziroma kupili drugo stanovanje. 4,7% prejšnjih stanovalcev se je preselilo zaradi slabega stanovanja, delež le-teh je enakomerno razdeljen med nekvalificirane delavce in kvalificirane delavce in uslužbence.

Pri analizi odgovorov o tem, kako so zadovoljni z okoljem, kjer živijo, se je pokazalo, da jih je 15,7% nezadovoljnih, od tega je polovico upokojencev in druga polovica delavskih družin. Ostali so z okoljem zadovoljni, le dve družini pa sta zelo zadovoljni in to obe iz Zgornjega Plavža.

Pri primerjavi teh odgovorov s starostno strukturo gospodinjstev se je pokazalo, da počutje v okolju ne kaže na soodvisnost od starosti, saj se odgovori o tem, da so v okolju, kjer živijo zadovoljni oziroma nezadovoljni enakomerno pojavljajo v vseh starostnih kategorijah.

Pri pojavih, ki jih najbolj motijo v okolju se najčešče pojavita slab zrak in slaba komunalna opremljenost. Med družinami, ki so z okoljem zadovoljni in se jim noabena slabost ne zdi omembe vredna, so družine priseljencev iz drugih republik in podeželskih naselij Slovenije. Med tistimi, ki jih moti slab zrak

jih je tudi sedem, ki so prepričani, da slab zrak škoduje njihovemu zdravju, težave pa imajo z dihali. To so v glavnem člani starejših gospodinjstev.

Kot odraz zadovoljstva z bivalnim okoljem je tudi podatek, da se namerava 27,5% družin preseliti. Od teh 12 delavskih družin in ena uslužbenska, večina družin, ki načrtujejo preselitev je v prvih dveh starostnih skupinah. Večina teh družin bo še naprej ostala na Jesenicah ali okolici, le med družinami, ki načrtujejo preselitev je večina - več kot 70%-priseljnih iz drugih republik, vendar nameravajo vsi razen ene družine še naprej ostati na Jesenicah.

Glavni vzrok za načrtovano preselitev večine gospodinjstev je neustrezno stanovanje, na drugem mestu pa je slabo bivalno okolje. Med družinami v stanovanjskih zgradbah, zgrajenih po drugi svetovni vojni ni opazna težnja po preselitvi, pač pa je le-ta izrazita pri starejših zgradbah, predvsem med stanovalci barak, sledijo pa jim stanovalci nizkih delavskih hiš.

II. M e s t n o o b m o č j e

zajema kvadrante: 33, 43, 53, 62, 63, 72, 83, 93, 102, 103, 104. Ta mestna enota predstavlja središče Jesenic s Cesto M. Tita, Trgom T. Čufarja, začetnim delom Ceste T. Tomšiča (do anketirane hišne številke 8a), in pa tisti del Ceste železarjev, kjer soš v večini zgradbe z nestanovanjskimi funkcijami in zato ta del ulice tudi ni zajela naša raziskava.

Ta mestni del karakterizirajo večstanovanjske zgradbe (86,3%). Za glavno ulico pa se v hrib širi tudi naselje individualnih hiš (2,6-vilskega tipa). To je obenem v celoti tudi mlajši mestni del, saj je bilo kar 35,7% hiš zgrajenih ~~na~~ v zadnjih dvajsetih letih, 24,7% v prvih petnajstih povojnih letih in le 12,3% že pred I. svetovno vojno.

Med družinami, ki živijo v teh stanovanjskih zgradbah je največ (37,1%) tako imenovanih normalnih - s srednjo in mlado generacijo, 17,6% je najmlajših družin, 11,4% starih in 8,1% ostarelih.

V skupini najmlajših družin je enak delež delavskih in uslužbenskih, sledijo pa delavsko-uslužbenske. Druga starostna skupina po poklicni strukturi je enako pestra: največ je delavskih (53%), nato uslužbenskih (25,6%), sledijo pa delavsko-uslužbenske, delavsko-upokojske.

Pri gospodinjtvih z vsemi tremi generacijami je največ delavsko-upokojskih, nato pa so enakomerno zastopane: delavske, uslužbenske in delavsko-uslužbenske.

Pri zadnjih dveh starostnih skupinah so razumljivo na prvem mestu upokojska gospodinjstva, pri ostarelih pa se pojavijo tudi 29% gospodinj, ki živijo same.

36,3% anketiranih gospodinjstev v II.mestnem delu je avtohtonih, 39% je priseljenih iz drugih krajev Slovenije, od tega polovica iz podeželskih naselij, 20% družin pa se je priselila iz drugih republik, med temi je največ delavskih družin, nekaj pa tudi uslužbenskih. Med avtohtonimi družinami je največji delež uslužbenskih. Upokojskih družin pa je največ med priseljenimi iz drugih delov Slovenije, manj pa med avtohtonimi.

Kar 68,6% stanovanj so družine dobile od Železarne, od tega 78,9% vseh delavskih družin tega mestnega dela, 61,9% uslužbenskih in 44,4% upokojskih, 77% delavsko-uslužbenskih itd.

8,1% družin stanuje v lastnih individualnih hišah.

67,6% prebivalcev tega dela mesta je z okoljem, kjer živijo zadovoljno. Pri tem odgovorih se dobro pokaže soodvisnost med strukturo prebivalstva in njihovim odnosom do okolja. Ta mestni del ima ugodno poklicno in tudi starostno strukturo prebivalstva in je tudi njihovo vrednotenje okolja drugačno kot med

gospodinjstvi s slabšo strukturo, ki stanujejo tudi v slabšem bivalnem okolju, pa so z njim kljub temu zadovoljni. Skoraj tretjina anketiranih v tem mestnem delu pa je odgovorila, da so nezadovoljni ali celo zelo nezadovoljni. Analiza pokaže, da to različno vrednotenje okolja nima nobene povezave s starostno strukturo gospodinjstev, ampak bolj s poklicno. Med gospodinjstvi uslužbencev jih je kar polovica nezadovoljnih z okoljem, enako tudi med upokojenci in med delavci tretjina. Med pojavi, ki jih najbolj motijo v okolju je na prvem mestu hrup, moti pa jih še neurejena okolica, manj pa onesnažen zrak. Največ kritičnih pripomb na slabosti v okolju imajo avtohtoni prebivalci, najmanj pa priseljenci, na prvem mestu so priseljenci iz drugih republik, nato pa priseljenci iz podeželskih naselij Slovenije. Onesnažen zrak povzroča težave z dihalni in to največ članom starejših starostnih skupin.

Preselitev načrtuje 18% delavskih in 48% uslužbenskih ter 32% upokojenskih gospodinjstev tega mestnega dela. Razlike med njimi pa so v tem, da delavska gospodinjstva načrtujejo preselitev le v drugi del mesta, med uslužbenskimi pa se jih namerava 21% preseliti v okolico mesta, 11% pa drugam. Med upokojenskimi gospodinjstvi pa je delež nameravanih preselitev v drugi del mesta in v okolico in drugam, skoraj enak. 55% vseh preselitev načrtujejo gospodinjstva prvih dveh starostnih skupin, to pomeni mlajša gospodinjstva. Selitev načrtuje 30% gospodinjstev avtohtonih prebivalcev, 38% gospodinjstev, ki so se na Jesenice priselili iz drugih mest Slovenije, 33% gospodinjstev, ki so se preselila iz podeželja SRS, 43% priseljenih iz urbanih središč ostalih republik in le 27,6% priseljenih iz podeželskih naselij ostalih republik.

Razlike med temi gospodinjstvi pa so v tem, da načrtujejo Jeseničani le preselitev v druge dele mestne okolice Jesenic, ostali priseljenci pa se nameravajo preseliti tudi v druge kraje Slovenije.

Najpogostejši odgovori in vzroki za odselitev so bili neustrezno stanovanje, na drugem mestu pa je slabo bivalno okolje.

III. m e s t n o o b m o č j e

vključuje kvadrante: 7o, 8o, 81, 9o, 91, 1oo, 11o, 12o, 13o, 14o, 15o, 16o. To je nekdanja Kurja vas z ulicami: Čopova, Janševa, Medvedova, Mencingerjeva, ulica F.Jerala in Cesta 1.maja z pretežno starimi delavskimi, eno in tudi večstanovanjskimi hišami na ravnici južno od Save. To mestno območje ima obe razvojni fazi, ki se odražata tudi na razlikah v zgradbeni strukturi in do neke mere tudi na strukturi prebivalstva. 56% anketiranih gospodinjstev tega mestnega dela živi v večstanovanjskih zgradbah, ostalih 43,9% pa v nizkih pritličnih hišah. 87% večstanovanjskih zgradb je bilo zgrajenih pred drugo svetovno vojno. Prve nizke delavske hiše so bile zgrajene že pred I.svetovno vojno, ostalih 72% v letih med obema vojnama, 16% pa v prvih petnajstih letih po drugi svetovni vojni. Kar 46% vseh gospodinjstev je euupokojen-skih, 25% pa delavskih.

Podatki za to mestno območje kažejo tudi na zelo neugodno starostno sestavo, saj je kar 50% anketiranih gospodinjstev v obeh najvišjih starostnih skupinah. 30% družin pa ima srednjo in mlado generacijo, kjer prevladujejo delavsko in delavsko-uslužbenska gospodinjstva.

Med anketiranimi gospodinjstvi v tem delu mesta je le 18,2% avtohtonih, med priseljenimi so na prvem mestu priseljenci iz podeželjskih naselij Slovenije (36,4%), 13,6% gospodinjstev pa je priseljenih iz ostalih republik. Med vzroki za priselitev v sedanje stanovanj^{8e} pojavlja vrsta raznolikih odgovorov, enaka raznolikost brez skupne zakonitosti se pojavlja tudi pri vzrokih odselitve prejšnjih stanovalcev.

23,7% anketiranih je odgovorilo, da so z okoljem nezadovoljni in 5,3% zelo nezadovoljni. Najbolj nezadovoljni z okoljem so upokojenci, med zadovoljnim z okoljem pa je največji odstotek delavcev, skupno pa jim je, da jih najbolj moti onesnažen zrak in slaba komunalna opremljenost. Posledice onesnaženega zraka občutijo kot težave z dihalni in to predvsem ~~kočlani~~ gospodinjstev najstarejših skupin gospodinjstev.

Kljub visokemu odstotku nezadovoljnih z okoljem jih kar 94,7% ne misli na preselitev. Vzrok za takšno stabilnost moramo vsekakor iskati v izredno stari starostni strukturi gospodinjstev.

IV. m e s t n o o b m o č j e

zajema kvadrante 111, 112, 113, 121, 122, 123, 131, 132, 133, 142. Osnovno jedro tega mestnega dela predstavlja nekdanje naselje Sava z nekaj tipičnimi delavskimi ulicami, nekatere med njimi so se kasneje še dograjevale, bolj pa se je ta mestni del širil z individualno gradnjo v strmi breg severno od železniške proge. V raziskavo so iz tega mestnega dela vključene: Cesta železarjev, Cesta B.Kidriča od križišča z Dobravsko ulico, Aljaževa, Delavska, Gregorčičeva, Industrijska, Ukova, Ulica bratov Rugar, ulica Cankarjevega bataljona, ulica F.Benedičiča, ulica S.Štravsca, ulica V.Kejžarja ter Cesta T.Momšiča do hišne številke 70.

Staro jedro Save ~~prskazna~~: vrsta nizkih delavskih hiš ter večstanovanjskih zgradb med železniško progo in Cesto železarjev je predstavljal jedro Save, ki je bilo zgrajeno že pred I. svetovno vojno (47,9% vseh zgradb). V času med obema vojnoma so še naprej gradili na eni strani večstanovanjske hiše, na drugi pa nizke pritlične za delavce železarne, ki je pritegovala vse več delovne sile iz zaledja, patudi oddaljenejših območij.

V prvih petnajstih letih po II. svetovni vojni so gradili v glavnem večstanovanjske zgradbe, da bi se v zadnjih letih tovrstna gradnja precej omejila, poveča pa se delež individualnih gradenj, posebno enodružinskih hiš vilskega tipa.

Starostna struktura gospodinjstev kaže na razmeroma enakomerno razporeditev po vseh starostnih skupinah s tem, da je največ družin s srednjo in mlado generacijo (28,9%) in mladih družin (22,6%), toda tudi v zadnjih dveh starostnih skupinah je: v stari 19,3% gospodinjstev in v ostareli 12,4% le-teh. V prvih dveh starostnih skupinah je največ delavskih družin, s to razliko, da se v drugi izdatno poveča delež uslužbenskih ter delavsko-uslužbenskih. Pri starejših gospodinjstvih so na prvem mestu upokojenska, med starimi pa je še kar 21% tudi delavskih. V zadnji starostni skupini - ostarelih pa je poleg upokojencev zelo veliko tudi ostarelih gospodinj, ki živijo same.

V tem mestnem delu je 38,7% avtohtonih družin, 19% je družin, ki so se priselila iz podeželjskih naselij drugih delov Slovenije in kar 28% priseljenih iz ostalih republik Jugoslavije.

Med avtohtonimi gospodinjstvi je enak delež delavskih, uslužbenskih in upokojenskih, precej je tudi delavsko-uslužbenskih. Med priseljenimi iz podeželjskih naselij Slovenije in iz drugih republik prevladujejo delavske družine. Podatek o visokem deležu upokojencev med priseljenimi iz ostalih krajev Slovenije kaže na to, da je bil pred vojno in tudi prva leta po njej obseg območja del, koder je železarna pritegovala delovno silo, omejen na Slovenijo, pozneje pa se je močno razširil še na ostale republike.

Družine, ki so se preselile iz drugih republik živijo v veliki večini v večstanovanjskih zgradbah in to v večini zgradb, ki so bile zgrajene že pred I. svetovno vojno. Med priseljenimi iz ostalih krajev Slovenije se poveča delež stanovalcev v ostalih vrstah stanovanjskih zgradb tega območja. Največ

delavskih pritličnih hiš zasedajo družine priseljencev iz podeželskih naselij Slovenije. Največja raznolikost pri kvaliteti stanovanj se kaže med avtohtonimi družinami: 67% jih živi v večstanovanjskih zgradbah, a že kar 7,4% v enodružinskih hišah vilskega tipa.

Vzroki za priselitev v sedanje stanovanje so med gospodinjstvi tega mestnega dela zelo pestri. 25% (od teh so sami zgradili novo hišo, 18% pa jih je dobilo stanovanje od Železarne, 18% pa od občine.

Med družinami, ki so dobile stanovanje od Železarne jih je 65% delavskih, delavske družine so dobile v večini tudi stanovanje od občine. Med graditelji lastnih hiš pa je največji delež upokojujencev (30,4%), sledijo uslužbenska in nato delavske družine.

Na vprašanje kako so zadovoljni z okoljem, kjer živijo, jih je 70% odgovorilo, da so zadovoljni, kar 7,2% celo zelo zadovoljni. Med posameznimi poklicnimi razredi je razlika v tem, da je 5,4% zelo nezadovoljnih, ostali so zadovoljni, pri uslužbencih jih je 12% zelo zadovoljnih, 9,8% nezadovoljnih in 24% zelo nezadovoljnih, podobna razpoloženje vlada tudi med družinami upokojujencev.

Med negativnimi pojavi v okolju, ki povzročajo njihovo nezadovoljstvo je na prvem mestu neurejena in zanemarjena okolica, sledi onesnažen zrak in slaba komunalna opremljenost mestnega dela. Na te pomanjkljivosti so najbolj pozorni avtohtoni prebivalci, na neurejeno okolico zgradb pa opozarjajo tudi priseljeni iz drugih republik. Onesnažen zrak, po mnenju prebivalcev tega mestnega dela, pogojuje pogosta obolenja dihal. Na tovrstna obolenja opozarjajo predvsem prebivalci druge starostne skupine in starih gospodinjstev.

Preselitve načrtuje 22% gospodinjstev IV. mestnega dela, nosilci več kot polovica nameravanih preselitev so gospodinjstva prvih dveh starostnih skupin, z višjimi starostnimi skupinami pa se interes po preselitvi precej zmanjšuje. Med kraji, kamor^{se} nameravajo preseliti se pri večini pojavlja drugi del mesta.

Podatki kažejo na to, da veljajo načrtovane preselitve le za delavske družine, saj se namerava celo 41% delavskih družin preseliti, vendar večina v drugi del mesta. Ta ekstremnost je zelo razumljiva, če vemo, da večji del teh družin stanuje v zelo slabih stanovanjih v starem delu mestnega dela, višji poklicni razredi, predvsem uslužbenci in delno tudi upokojenci pa živijo v novejših zgradbah, ki nudijo tudi neprimerno boljše pogoje za bivanje.

22% družin, ki se nameravajo preseliti je avtohtonih, 45% je priseljenih iz mest, 57,6% pa iz vasi iz drugih republik, med njimi pa je le 5 družin, ki se nameravajo vrniti.

Med vzroki za načrtovano preselitev je na prvem mestu neustrezno stanovanje, ki pa se najmočneje izraža med stanovalci najstarejših večstanovanjskih zgradb. Zelo ulustrativen pa je podatek, da se med stanovalci novejših stanovanjskih zgradb pogosteje pojavlja med vzroki za preselitev slabo okolje.

V. m e s t n o o b m o č j e

vključuje kvadrante: 151, 152, 153, 161, 162, 172, 182.

To mestno območje smo ločili od prejšnjega zato, ker smo nameravali dobiti celovitejšo podobo tistega mestnega dela, za katerega so predhodne analize pokazale, da ima najslabšo strukturo zazidave, najnižjo socialno-ekonomsko strukturo prebivalstva in da se ljudje tu najslabše počutijo, saj je dovolj zgovoren podatek, da med sedanjimi stanovalci večina živi v tem delu manj kot dve leti in da je odstotek načrtovanih preselitev največji. Ta mestni del zajema od anketiranih ulic

Stražo in Cesto B.Kidriča in del ceste T.Tomšiča od številke 70 dalje. Pri tej razdelitvi pa se kasnejše analize pokazale napako, da je v to območje zajet tudi tisti del ceste T.Tomšiča, ki bi boljše sodil v IV.mestno območje, da je meja tega mestnega območja pri omenjeni ulici pomaknjena preveč navzdol in da tako razmeroma dobra struktura dela ceste T.Tomšiča delno omili slabo stanje v V.mestnem delu.

To mestno območje je v celoti najmlajše od vseh delov Jesenic, kar 68% zgradb, kjer živijo anketirana gospodinjstva je bilo zgrajenihv zadnjih dvajsetih letih. Karakteristično podobo območju daje večje število barak, pri anketiranju smo zajeli 14 lesenih in 7 zidanih, ki so bile zgrajene v prvih petnajstih letih po drugi svetovni vojni.

Pri starostni strukturi je 38,9% gospodinjstev v drugi kategoriji, 20,4% pri najmlajši in kar 13,4% v peti kategoriji (gospodinjstva z vsemi tremi generacijami), kar je ena izmed karakteristik tega dela, saj je v drugih mestnih delih Jesenic ta kategorija gospodinjstev redkeje zastopana.

Poklicna struktura gospodinjstev je tudi zelo heterogena; največ je delavskih (42,7%) 13,4% je upokojenskih, sledijo pa gospodinjstva, kjer se skupaj z delavsko pojavljajo še druge kategorije.

35,2% gospodinjstev se je na Jesenice preselila iz podeželjskih naselij Slovenije, 24,8% je priseljenih iz ostalih republik Jugoslavije, le 27,2% pa je avtohtonih, katerih poklicna struktura je najbolj pestra. Veliko heterogenost kaže tudi poklicna struktura priseljenih iz ostalih krajev Slovenije, prevladujejo pa delavska in upokojenska gospodinjstva. Najbolj homogena pa je poklicna struktura priseljenih iz drugih republik, kjer prevladujejo delavska gospodinjstva.

Med avtohtonimi gospodinjstvi jih največ stanuje v večstanovanjskih zgradbah, od katerih jih je bilo kar 88% zgrajenih v zadnjih dvajsetih letih, med družinami, ki so se priselile iz drugih krajev Slovenije, jih živi v novejših večstanovanjskih zgradbah 83,7%, med priseljenimi iz drugih republik pa kar 37% v lesenih barakah in 22% v zidanih barakah.

Med vzroki za priselitev v stanovanje najčešče naletimo na odgovor, da so sami zgradili hišo, to so v glavnem hiše, kjer živi visok odstotek upokoјencev, na drugem mestu pa pogosto odgovor, da so dobili stanovanje od železarne (29,4%), med katerimi so razumljivo na prvem mestu delavske družine.

Ker so raziskave pokazale, da je ta mestni del migracijsko zelo labilen je vsekakor tudi vmesno vprašanje o prejšnjih stanovalcih, čeprav je potrebno upoštevati še dejstvo, da je zelo malo anketiranih lahko odgovorilo na ta vprašanja.

Po zbranih podatkih se je večina odselila zaradi slabega stanovanja, med temi je bilo največ gospodinjstev nekvalificiranih delavcev, med tistimi, ki so se odselili zaradi slabega okolja pa je več družin kvalificiranih delavcev.

Ponoven dokaz o tem kako imajo različne skupine prebivalstva neenak odnos do okolja in kako ga različno vrednotijo, je podatek, da je kar 9,6% gospodinjstev zelo zadovoljnih, le 14,6% je nezadovoljnih, zelo nezadovoljnih pa sploh ni.

Med zelo zadovoljne z okoljem sodijo delavska gospodinjstva, med nezadovoljnimi pa se poleg njih pojavijo tudi družine uslužbencev, ki v večini pripadajo prvima dvema starostnima skupinama gospodinjstev.

Karakterističen je tudi podatek, da so anketirani v tem mestnem delu odgovorili kar v 33,1% primerih, da jih v okolju pravzaprav nič ne moti, ali, da do tega problema nimajo izoblikovanega svojega mnenja. Prebivalci Ceste B. Kidriča so se pritoževali nad hrupom, prvič pa se večkrat pojavi tudi

odgovor, da jih motijo sosedje.

Med nosilci načrtovanih preselitev se ponovno pojavljajo le gospodinjstva prvih dveh starostnih kategorij in podobno kot pri ostalih mestnih delih je tudi tu največji odstotek odgovorov, da se bodo preselili v okviru Jesenic. Pri poklicni strukturi gospodinjstev, ki se nameravajo preseliti se kaže, da so v glavnem delavska. 10% družin, ki načrtuje preselitev je prišlo na Jesenice iz drugih krajev Slovenije in 40% iz ostalih republik Jugoslavije, 15% pa je avtohtonih.

Od vzrokov za nameravano preselitev so anketirani najpogosteje omenili slabo stanovanje, ki se pojavlja na eni strani v večstanovanjskih zgradbah, ki so bile zgrajene pred I. svetovno vojno, po drugi strani pa so neustrezna stanovanja tudi v barakah, kjer je kar 80% stanovalcev odgovorilo, da se nameravajo preseliti.

VI. m e s t n o o b m o č j e

vključuje kvadrante: 170, 171, 180, 181, 190, 191. To je mestni del današnje KS Javornik in predstavlja ločeno prostorsko enoto s strajeno izgradnjo in je bila njegova omejitev tudi najmanj problematična. V to mestno območje smo vključili: Cesto A. Travna, Cesto J. Finžgarja, Cesto S. Likoviča, Gradnikovo ulico, Kurirsko pot, Mladinsko cesto, Savsko cesto, Udarno ulico, Ulico prvoborca.

Skupne karakteristike tega mestnega dela so: večina stanovanjskih zgradb so zgradili med obema vojnama (51,6%), največ gospodinjstev živi v večstanovanjskih zgradbah iz tega časa, zgrajene so bile tudi enostanovanjske hiše vilskega tipa (52% od vseh hiš te kategorije) ter 85% nizkih enodružinskih hiš. Dograjevanje mestnega območja je potekalo kontinuirano tudi po drugi svetovni vojni s precej heterogeno zgradbeno strukturo.

Pri starostni strukturi gospodinjstev se kaže enakomerna razporeditev le-teh v ~~obe~~ mlajši in obe starejši kategoriji. 10,3% je najmlajših družin, 28,6% družin s srednjo in mlado generacijo ter nato 21% starih in 11,5% ostarelih družin.

Te analize kažejo, da je ta mestni del z najvišjo starostno strukturo prebivalstva na Jesenicah.

V najmlajši starostni skupini je 65% delavskih družin, v drugi starostni skupini pa 59,7%, poveča pa se delež uslužbenskih družin (12,5%), 19,4% pa je kombiniranih delavsko-uslužbenskih.

V obeh najstarejših razredih je razumljivo najvišji odstotek upokojenskih družin, pri družinah z vsemi tremi generacijami pa je največja pestrost v kombinacijah med delavskimi, uslužbenskimi in upokojenskimi družinami.

To mestno območje ima tudi najvišji odstotek avtohtonih gospodinjstev (43,7%) z izredno heterogeno podobo o poklicni strukturi le-teh. Med ostalimi se je največ družin priselilo iz podeželskih naselij Slovenije (24,9%)^x, 8,5% družin se je priselilo iz okolice Jesenic ter 12,7% iz ostalih republik Jugoslavije, med katerimi so ponovno v večini delavske družine.

28% gospodinjstev stanuje v zgradbah, ki so jih zgradili sami ali pa kupili, 21,7% pa v stanovanjih, ki so jih dobili v najem od Železarne, relativno visok je tudi delež lastnikov stanovanj (10,7%).^v Skupino tistih, ki so sami gradili hišo spada kar 36% upokojencev. Ponovno se kaže velika soodvisnost med časom dograjevanja tega mestnega dela in starostno oziroma s tem povezano poklicno strukturo (upokojenci) gospodinjstev.

x

Posebno izstopa visok odstotek upokojenskih družin (45,3%).

V sorazmerju z relativno (za razmere na Jesenicah) mobilno stabilnostjo mestnega dela je tudi manjše število podatkov o prejšnjih lastnikih stanovanj. Med temi je bilo največ kvalificiranih delavcev in delavcev s srednjo izobrazbo, na drugem mestu so kvalificirani delavci. Pri vzrokih za njihovo odselitev se najpogosteje pojavlja odgovor, da so zidali ali kupili novo stanovanje, zelo veliko pa je bilo individualnih vzrokov, za katere ni mogoče ugotoviti posebnih zakonitosti. 7,6% anketiranih je odgovorilo, da so z okoljem, kjer živijo zelo zadovoljni, med njimi je največ delavskih in upokojskih družin, 73,2% je z okoljem zadovoljna, pri tej kategoriji se precej poveča delež uslužbenskih družin poleg že obeh omenjenih, 14,4% je nezadovoljnih in 4,8% zelo nezadovoljnih. V zadnji dve kategoriji se uvrščajo v glavnem upokojski ter delavska gospodinjstva. Te razlike med posameznimi poklicnimi strukturami so nemalokrat povezane tudi s slabšimi ali boljšimi mikro razlikami v okolju, kjer družine stanujejo.

Med negativnimi pojavi, ki jih najbolj motijo v okolju se na prvo mesto uvršča slabezrak (26,5%), sledi pa hrup (8,7%). Na te negativne pojave najpogosteje opozarjajo avtohtoni prebivalci, med priseljenimi posebno iz drugih republik pa je zelo pogost odgovor, da jih v okolju nič ne moti.

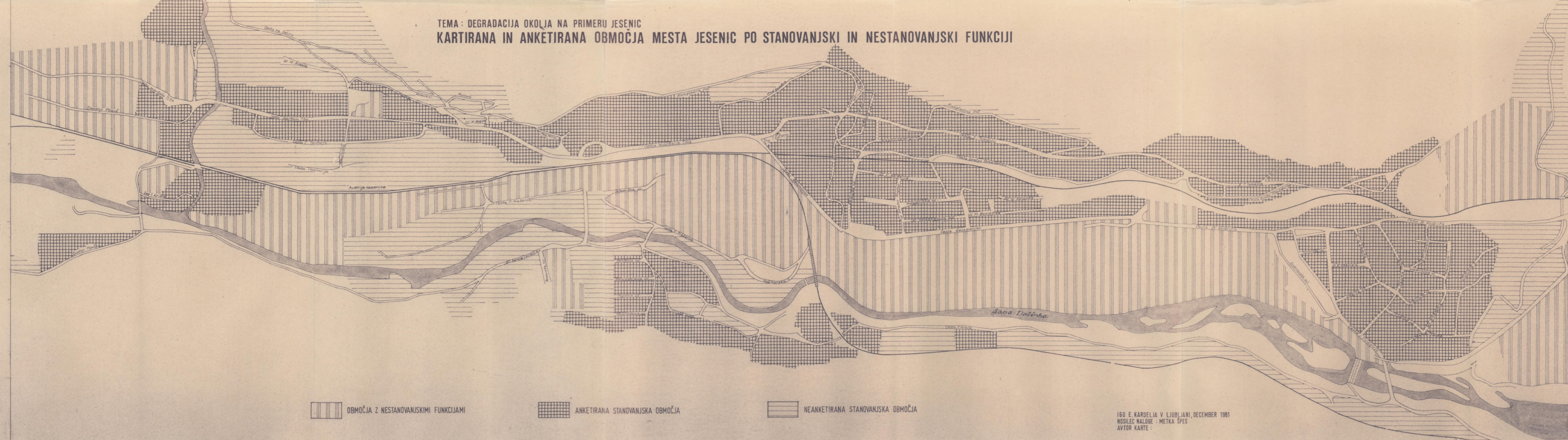
Med družinami, ki se nameravajo preseliti so na prvem mestu najmlajše (26,9%), manj pa je interes po preselitvah prisoten pri ostalih starostnih skupinah prebivalstva. Druga starostna skupina ima 26,9% gospodinjstev, ki se nameravajo preseliti in to večina ponovno v drugi del Jesenic, posamezne družine te starostne skupine kažejo še in interes po preselitvi tudi v druge kraje Slovenije. Najmlajše družine pa bodo vse ostale v okviru mesta. Glavnina načrtovanih preselitev odpade na delavska gospodinjstva, v te preselitve pa bodo z največjim deležem vključene družine priseljenih iz drugih republik (57% priseljenih iz urbanih središč in 25% iz vasi).

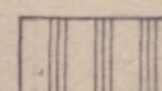
Viri in literatura

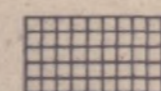
1. Karl Ruppert, Franz Schafter, Jörg Maier, Reinhard Paesler: Socijalna geografija, Školska knjiga - Zagreb 1981.
2. Milan Vresk: Osnove urbane geografije, Školska knjiga, Zagreb 1980.
3. Pak Mirko: Notranje regionalna diferenciacija mest Slovenije, Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani, Ljubljana 1960.
4. E.Coates, R.J.Johnston, P.L.Knox: Geography and Inequality, Oxford, University Press 1977.
5. Brian J.L.Berry: Land use, Urban Form and Euvironmental Quality, The University of Chicago. Research Paper No.155/1971.
6. Černe Andrej, Špes Metka: Social geographic evaluation of Human Euvironment, pripravljeno za metodologijo komisije 1.3. Praga 1979.
7. Marijan Klemenčič: Geografska preobrazba podeželja na Tržaškem po zadnji vojni. Doktorska disertacija, PZE za geografijo, FF, Ljubljana 1979.
8. Krajevni leksikon Dravske banovine.
9. Krajevni leksikon Slovenije.
10. Metodičeskie rekonendacii po ekonomičeskoj i vneekonomičeskoj ocenke vozdejstvija dejatel nosti človeka na okružajušuju sredu - Moskva 1981 - Komisija 8.1.3. pri SEV-u.
11. Anton Melik: Rast naših mest v novi dobi, Ljubljana 1961.
12. Špes Metka: Jesenice in problematika življenjskega okolja - I.faza, IGU, Ljubljana 1980.
13. Urbanistični inštitut SRS: Smernice za prostorsko planiranje in urbanistično načrtovanje občine Jesenice, Ljubljana 1979.
14. Anketa Oddelka za ekologijo Železarne Jesenice.
15. Prispevek M.Šolarja v delu cit.pod št.13.
16. Voluation of the negative effects of economic activitiien in the environment of the model region of Liberee, Studia Geographica 57, Brno 1977.
17. Thomas Blensky: Die Bodenpreise in Stadt und Region München, Münchæer studien zur Sozial und Wirtschaftgeographie, Bend 10, 1974.

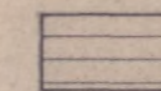
18. Franz Schaffer: Untersuchungen Zur Sozialgeographischen Situation und regionalen Mobilität in neuen Groswohngebieten am Beispiel Ulm-Esels-berge, München geographische Hefte 32.
19. Paul L.Knox: Social Well-Being - A Spatial Perspective, Practics in Geography: Oxford University Press 1975.
20. T.G.Runova: O sostojani razrabotki metodiki ocenki vod-dejstvija pomišlenosti na sredu, Moskava 1978.
21. Anketiranje in kartiranje v izbranih ulicah Jesenic.
22. Informacioni bjuleten Nr. 5, Nr.6, Nr.7; Nr.8, Nr.9, Nr.10, Nr.11, Nr.12,: Metodika ekonomičeskoj i uneekonomičeskoj ocenki vozdejstvija čeloveka na okružajušoj sredi, Praga 1975-1980.
23. Statistični popis prebivalstva 1971.
24. Predhodni rezultati statističnega popisa 1981.

TEMA : DEGRADACIJA OKOLJA NA PRIMERU JESENIC
 KARTIRANA IN ANKETIRANA OBMOČJA MESTA JESENIC PO STANOVANJSKI IN NESTANOVANJSKI FUNKCIJI

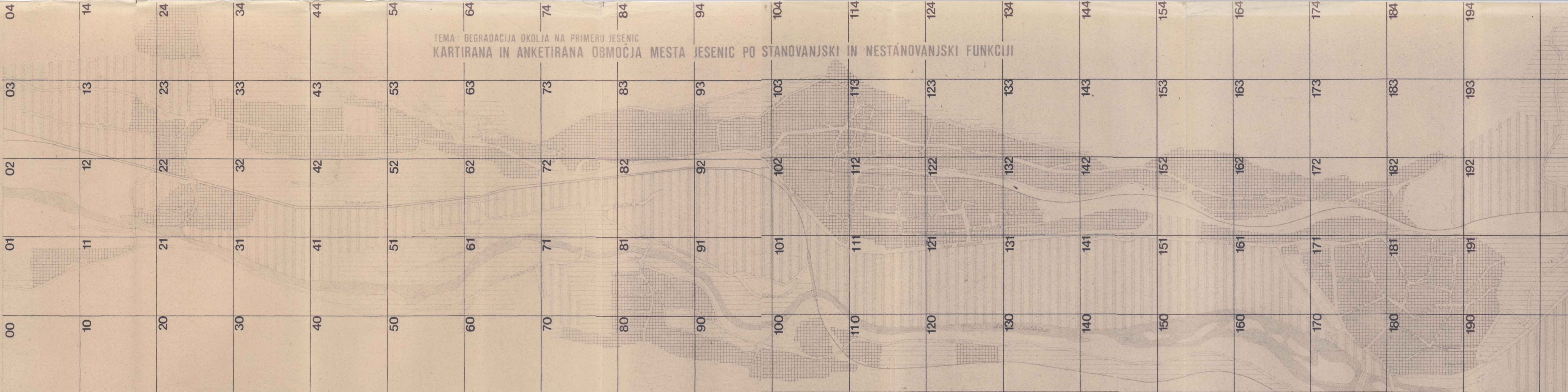
 OBMOČJA Z NESTANOVANJSKIMI FUNKCIJAMI

 ANKETIRANA STANOVANJSKA OBMOČJA

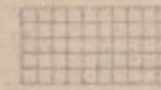
 NEANKETIRANA STANOVANJSKA OBMOČJA

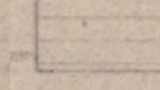
160 E. KARDELJA V LJUBLJANI, DECEMBER 1981
 NOSILEC NALOGE : METKA SPES
 AVTOR KARTE :

TEMA: DEGRADACIJA OKOLJA NA PRIMERU JESENIC
KARTIRANA IN ANKETIRANA OBMOČJA MESTA JESENIC PO STANOVANJSKI IN NESTANOVANJSKI FUNKCIJI

 OBMOČJA Z NESTANOVANJSKIMI FUNKCIJAMI

 ANKETIRANA STANOVANJSKA OBMOČJA

 NEANKETIRANA STANOVANJSKA OBMOČJA

160 E KARDELJA V LJUBLJANI, DECEMBER 1981
NOSILEC NALOGE: METKA SPES
AVTOR KARTE